

ثبت: ۵۹۴
آذر ۱۴۰۱
مسلسل: ۱۸۵۳۲
دوره یازدهم - سال دوم

مصوبه کارگروه موضوع ماده (۱۴۲) آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی
مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در خصوص بررسی طرح
«نظام قانونگذاری، تعیین حدود اختیارات و صلاحیت مراجع وضع قوانین و مقررات»
(شماره ثبت: ۵۹۴)

پیش نویس

«طرح نظام قانونگذاری»

(نحوه اجرای سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری)

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۸۵۳۲

کد موضوعی: ۲۴۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: مصوبه کارگروه موضوع ماده (۱۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در خصوص بررسی طرح «نظام قانونگذاری، تعیین حدود اختیارات و صلاحیت مراجع وضع قوانین و مقررات» (شماره ثبت: ۵۹۴) پیش‌نویس «طرح نظام قانونگذاری» (نحوه اجرای سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری)

نام دفتر: مطالعات حقوقی

رئیس کارگروه: سید مصطفی آقامیرسلیم

اعضا: سید محمدهادی راجی، محمدعلی فراهانی، حامد عالی (معاونت حقوقی ریاست جمهوری)، علی عبدالاحد، امین پژمان، یحیی مزروعی ابیانه، محمد برزگر خسروی (دفتر مطالعات حقوقی)، علی پروینی (مجمع تشخیص مصلحت نظام)، یدالله اسماعیلی فرد (دیوان عدالت اداری)، جواد پیله‌چیان، علی دستافر (سازمان اداری و استخدامی کشور)، توحید شیرزاد (سازمان برنامه و بودجه)

همکاران: سیداحسان رفیعی علوی، محمد جواهری طهرانی، حسین محمدی احمدآبادی، امین‌اله پاک‌نژاد، محمد صالحی، روح‌اله مکارم، علی صابری دمنه، موسی شهبازی غیائی، سیدعباس پرهیزکاری، محمدحسین معماریان، یحیی مرتب، محمدامین صلواتیان، محمد عبدالحسین‌زاده، محمدصادق فراهانی، علی فتاحی زفرقندی، سیدمجتبی حسینی‌پور، حامد نیکونهاد

ناظران علمی: مهدی عبدالملکی، احمد حکیم‌جوادی، جلیل محبی

متقاضی: کمیسیون مشترک بررسی طرح نظام قانونگذاری، تعیین حدود اختیارات و صلاحیت مراجع وضع قوانین و مقررات (ثبت ۵۹۴)

ویراستار ادبی: پرنده فیاضی

واژه‌های کلیدی:

۱. نظام قانونگذاری
۲. سلسله مراتب هنجارهای حقوقی
۳. سیاست‌های کلی نظام
۴. شوراهای اداری
۵. سازمان‌های اداری
۶. ساختار بودجه

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۹/۷

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۳	پیش‌نویس طرح نظام قانونگذاری
۳	فصل اول - تعاریف و حدود
۷	فصل دوم - هرم قواعد لازم‌الاجرا
۸	فصل سوم - قانون جامع
۸	فصل چهارم - قانونگذاری
۱۱	فصل پنجم - نظارت بر اسناد بالادستی
۱۲	فصل ششم - شوراهای اداری
۱۵	فصل هفتم - سازمان‌های اداری
۱۸	فصل هشتم - ساختار بودجه
۱۹	فصل نهم - سایر
۲۰	پی‌نوشت‌ها

مصوبه کارگروه موضوع ماده (۱۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی
مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در خصوص بررسی طرح «نظام
قانونگذاری، تعیین حدود اختیارات و صلاحیت مراجع وضع قوانین و
مقررات» (شماره ثبت: ۵۹۴) پیش‌نویس «طرح نظام قانونگذاری»
(نحوه اجرای سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری)

مقدمه

بیش از یک قرن از سابقه قانونگذاری در کشور می‌گذرد و نظام قانونگذاری در طول این سال‌ها بیش از ده هزار عنوان قانونی تولید کرده است. با مرور تجربیات قانونگذاری در طول این سال‌ها می‌توان اشکالات مختلفی را احصا کرد که منجر به بروز چالش‌های گوناگون در نظام حقوقی شده و به تبع، اثرگذاری قوانین را کاهش داده است. از جمله ضعف‌هایی که امروز در نظام قانونگذاری قابل مشاهده است می‌توان به تعدد مراجع قانونگذاری، مشخص نبودن حدود وظایف و اختیارات قوای سه‌گانه در تهیه و تصویب طرح‌ها و لوایح، نبود نظام خاصی در مورد تهیه لوایح و طرح‌ها، فقدان ساختار منسجم و واحد در طرح‌ها و لوایح، عدم ارائه تعاریف قانونی از انواع هنجارهای مورد عمل، مشخص نبودن سلسله‌مراتب میان قواعد حقوقی، تعدد و حجم انبوه قوانین، تکثر طرح‌های نمایندگان مجلس، حاکم نبودن اصول و شیوه‌ای واحد در تهیه و تصویب قوانین، وضع قوانین مبهم و غیرشفاف، مشخص نساختن مفاد ناسخ و منسوخ، معین نبودن گستره و قلمرو قانون و... اشاره کرد.

مشکلاتی که در نظام قانونگذاری وجود دارد در آثار علمی بسیاری از حقوق‌دانان مورد توجه قرار گرفته و بحث‌های زیادی را در جوامع علمی و سیاسی پیرامون آن شکل داده است. نهایتاً این آسیب‌ها موجب شد تا سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری در تاریخ ششم مهرماه ۱۳۹۸ توسط مقام معظم رهبری ابلاغ شود. اما ابلاغ این سیاست‌ها به تنهایی و بدون اقدام عملی رافع مشکلات موجود در نظام قانونگذاری نیست. در این سند نقش‌های گوناگونی برای نهادهای مختلف به‌منظور سروسامان دادن به نظام قانونگذاری کشور برشمرده شده که یکی از مهم‌ترین این وظایف برعهده مجلس شورای اسلامی قرار گرفته است. بر این اساس یکی از مهم‌ترین اقدام‌ها برای پیگیری سیاست‌ها برای حل مسائل و رفع مشکلات، وضع قانونی به‌منظور تبیین و تشریح سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری است. این مسئله در بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۴ خردادماه ۱۴۰۱، نیز چنین بازتاب یافته است:

«یک مسئله دیگر [این است که] به قانون‌هایی که از دل سیاست‌های کلی درمی‌آید، باید اهمیت داد. سیاست‌های کلی طبق قانون اساسی به رؤسای سه قوه یعنی به سه قوه ابلاغ می‌شود؛ این سیاست‌های کلی نظام اسلامی به دولت، به مجلس، به قوه قضائیه ابلاغ می‌شود که هرکدام وظایفی در قبال اینها دارند؛ وظیفه مجلس این است که قانونگذاری را منطبق با این سیاست‌ها انجام بدهد؛ معارض با این سیاست‌ها نباشد؛ خب این خیلی اهمیت دارد؛

به این باید توجه کنید. الان من می‌خواهم عرض کنم مثلاً سیاست‌های کلی انتخابات — که به‌نظر آقای قالیباف هم یک اشاره‌ای کردند — الان پنج شش سال است این سیاست‌ها ابلاغ شده، [ولی] قانون هنوز تنظیم نشده؛ این باید انجام بگیرد. یا **سیاست‌های کلی قانونگذاری** که آن هم یک سیاست‌هایی دارد؛ این سیاست‌ها بررسی شده است؛ روی آن کار شده، روی آن فکر شده؛ این هم به‌نظر دو سال، سه سال است ابلاغ شده **اما هنوز قانونی براساس آنها گذاشته نشده**؛ این هم یکی از توصیه‌های ما.

همچنین براساس بند چهارم سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری، یکی از مهم‌ترین تکالیف محوله از سوی مقام معظم رهبری، تصویب قوانین لازم برای تحقق هریک از سیاست‌های کلی نظام عنوان شده است.^(۱) یکی از همین سیاست‌ها که ارتباط مستقیم با جایگاه مجلس شورای اسلامی نیز دارد، سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری است. بنابراین لازم است قانونی به‌منظور اجرای سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری توسط مجلس شورای اسلامی وضع شود. شایان ذکر است هم‌اکنون طرح «نظام قانونگذاری، تعیین حدود اختیارات و صلاحیت مراجع وضع قوانین و مقررات» به شماره ثبت (۵۹۴) در راستای اجرای بندهای «۵»، «۶»، «۷»، «۸»، «۱۱»، «۱۲» و «۱۴» این سیاست‌ها نگاشته شده و در دستور کار مجلس قرار گرفته و از مجرای ماده (۱۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی به کارگروه کارشناسی در مرکز پژوهش‌های مجلس ارجاع شده است. با توجه به فوریت و اهمیت تصویب این قانون و همچنین فرمایش مقام معظم رهبری در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی مبنی بر **ضرورت جامعیت قوانین و نگاه بلندمدت به آن**،^(۲) تکمیل و اصلاح طرح مذکور، به‌نحوی که منجر به تصویب «**قانون نظام قانونگذاری**» توسط مجلس شورای اسلامی قرار گیرد، پیشنهاد می‌شود.

متن پیش‌نویس این طرح در ادامه ارائه شده است که فصول آن به شرح ذیل است و در پیوست آن مستندات و

نکات درج شده است:

فصل اول - تعاریف و حدود (بند «۵» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری)

فصل دوم - هرم قواعد لازم‌الاجرا (بند «۵» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری)

فصل سوم - قانون جامع (بند «۱۰» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری)

فصل چهارم - قانونگذاری (بندهای «۶»، «۹»، «۱۱»، «۱۵»، «۱۶» و «۱۷»، سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری)

فصل پنجم - نظارت بر اسناد بالادستی (بندهای «۱»، «۲»، «۳»، «۴»، «۱۲» و «۱۳» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری)

فصل ششم - شوراهای اداری (بند «۱۴» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری)

فصل هفتم - سازمان‌های اداری (بند «۸» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری)

فصل هشتم - ساختار بودجه (بند «۷» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری)

فصل نهم - سایر

پیش‌نویس طرح نظام قانونگذاری

فصل اول - تعاریف و حدود^(۳)

ماده (۱) - کلیه قواعد لازم‌الاجرا^(۴) منحصرأ مشمول یکی از عناوین «سیاست»، «قانون» یا «مقرره»^(۵) بوده که تعاریف، اقسام و حدود اختیارات و صلاحیت مراجع^(۶) وضع آن، طبق مفاد مندرج در این فصل است. قواعد موجود فعلی با هر عنوانی که وضع شده‌اند بلافاصله طبق معیارهای ارائه شده در این فصل صورتبندی می‌شود.^(۷)

بخش اول - سیاست^(۸)

ماده (۲) - «سیاست» عبارت است از سندی که شامل هدف‌گذاری، تعیین جهت مسیر و چارچوب کلی حرکت کشور است و اصول حاکم بر سازوکارها و ابزارها بوده و در مقام وضع قانون یا مقرره نیست. مانند سیاست افزایش جمعیت در مقابل سیاست کاهش جمعیت. اقسام آن به شرح ذیل است:

۱. «سیاست کلی نظام» سیاست‌های که توسط مقام معظم رهبری پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام^(۹) و با همین عنوان تصویب و ابلاغ می‌شود و مبنای هدف‌گذاری، برنامه‌ریزی و جهت‌گیری همه نهادها خواهد بود.
۲. «سیاست راهنما (هادی)^(۱۰)» عبارت است از سیاست‌هایی که صرفاً توسط شوراهای عالی «امنیت ملی»، «انقلاب فرهنگی» و «فضای مجازی»، در محدوده‌ی صلاحیت‌های مقرر شده در قانون اساسی یا تعیین شده از سوی مقام معظم رهبری تعیین می‌شود.^(۱۱) رعایت سیاست‌های هادی در مواردی که به تأیید مقام معظم رهبری یا مقام یا نهاد تعیین شده از سوی ایشان می‌رسد برای همه نهادها لازم است.^(۱۲)

ماده (۳) - سیاستگذاران هادی می‌توانند مواردی که مربوط به سیاست‌های کلی نظام است را به مجمع تشخیص مصلحت نظام به‌منظور طی مراحل قانونی در تعیین سیاست‌های کلی نظام پیشنهاد نمایند. همچنین می‌توانند خلأها یا نقایص قانونی را به مجلس شورای اسلامی پیشنهاد کنند. موضوع ظرف شش ماه حسب مورد در مجمع تشخیص مصلحت نظام یا کمیسیون مربوط در مجلس شورای اسلامی بررسی شده و مراحل قانونی را طی خواهد کرد.

ماده (۴) - رؤسای قوای سه‌گانه چنانچه مواردی از دستور کار شوراهای عالی انقلاب فرهنگی و فضای مجازی را به عنوان وظیفه قانونی و ذاتی قوه مربوط تشخیص دهند با ارائه‌ی دلیل و تعیین مهلت، موضوع را به شورا اعلام کرده و پس از واگذاری موضوع از سوی شورا اقدام مقتضی را به عمل می‌آورند. تا انقضای مهلت اعلام شده گزارش خود را به شورا تقدیم می‌کنند. در صورت عدم وصول یا عدم تأیید گزارش توسط شورا موضوع مجدداً در دستور کار قرار خواهد گرفت.

ماده (۵) - مصوبات شوراهای فرعی ذیل شوراهای عالی مذکور، صرفاً پس از تصویب در شورای عالی و تأیید مقام معظم رهبری اعتبار خواهند داشت.^(۱۳)

بخش دوم - قانون

ماده (۶) - «قانون» قاعده مکتوب و لازم‌الاجرای است که به تصویب قوه مقننه^(۱۴) می‌رسد و شامل ضوابطی است که حسب مورد تعیین‌کننده حق یا تکلیف یا ضمانت اجرا یا سازوکارهای اجرای شرع، قانون اساسی و سیاست‌های کلی

نظام و حرکت در چارچوب آن^(۱۵) است مانند تکلیف دولت به پرداخت وام فرزندآوری.

تبصره - نتیجه همه‌پرسی، قوانین آزمایشی، قوانین مصوب در سازوکار حل معضلات نظام و نیز رفع اختلاف مجلس و شورای نگهبان از طریق مجمع تشخیص مصلحت نظام، مصوبات وزیر عدلیه از آذر ۱۳۰۸ تا آبان ۱۳۱۱، لوایح قانونی نخست‌وزیر از مرداد ۱۳۳۱ تا مرداد ۱۳۳۲، تصویب‌نامه‌های قانونی هیئت وزیران از فروردین ۱۳۴۰ تا ۱۳۴۲، مصوبات شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران که با عنوان لایحه قانونی تصویب شده است، قانون مصوب مجلس خبرگان^(۱۶) مربوط به تعداد و شرایط خبرگان، کیفیت انتخاب آنها و آیین نامه داخلی جلسات آنان و اساسنامه‌های مصوب هیئت وزیران که از سوی مجلس شورای اسلامی به دولت تفویض شده است، قانون محسوب می‌شوند.

ماده (۷) - «قانون آزمایشی» قانونی است که در چارچوب اصل هشتادوپنجم قانون اساسی به منظور سنجش کیفیت و اثربخشی، در مواقع ضروری و به صورت موقت در بازه زمانی مشخص، توسط یکی از کمیسیون‌های داخلی مجلس تصویب می‌شود. تعیین تکلیف دائمی قانون آزمایشی با اصلاح مواد یا بدون آن، حداکثر تا یک ماه قبل از انقضای مهلت آزمایشی مشروط به بررسی تمام مواد در صحن علنی، امکانپذیر است. قانون آزمایشی پس از انقضای زمان در صورت عدم تمدید آن با اکثریت دوسوم آرای نمایندگان حاضر یا عدم اتخاذ تصمیم از سوی مجلس، فاقد اعتبار هستند.

تبصره ۱ - مصوبه احراز ضرورت قبل از ارجاع به کمیسیون، برای اظهارنظر به شورای نگهبان ارسال می‌گردد.

تبصره ۲ - در راستای ارزیابی قانون آزمایشی، کمیسیون اصلی موظف است ضمن تصویب قانون، سنجش‌های قابل ارزیابی جهت دریافت بازخوردهای تقنینی از دستگاه‌های مجری در طول مدت اجرای آزمایشی را تعیین کند و گزارش آن را حداکثر ۶ ماه قبل از انقضای قانون به مجلس ارائه نماید.

ماده (۸) - «بودجه سالانه کل کشور» برنامه مالی کل کشور است که برای یک‌سال مالی که از طرف دولت تهیه و برای تصویب به مجلس تسلیم می‌شود و صرفاً حاوی پیش‌بینی درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار و برآورد کلیه هزینه‌ها برای انجام عملیاتی که منجر به تحقق هدف‌های قانونی می‌شود، بوده و از سه قسمت به شرح زیر تشکیل می‌شود:

۱. بودجه عمومی دولت که شامل اجزای زیر است:

۱-۱. پیش‌بینی دریافت‌های دولت و منابع تأمین اعتبار که به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم در سال مالی قانون بودجه به‌وسیله دستگاه‌های اجرایی و یا هر مقام عمومی دیگر و صرفاً باید از طریق حساب‌های خزانه‌داری کل اخذ گردد.

۱-۲. پیش‌بینی پرداخت‌هایی که از محل درآمد عمومی و یا اختصاصی برای اعتبارات عمومی یا اختصاصی دستگاه‌های اجرایی (مشمول بر اعتبارات هزینه‌ای، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای یا تملک دارایی‌های مالی)، می‌تواند در سال مالی مربوط انجام شود.

۲. بودجه شرکت‌های دولتی.

۳. بودجه مؤسسات و نهادهایی که تحت عنوانی غیر از عناوین فوق در بودجه کل کشور منظور می‌شود.

تبصره - در قوانین برنامه و بودجه، نمی‌توان قوانین دائمی را نسخ یا اصلاح کرد. از زمان اتمام دوره‌ی زمانی، این قوانین فاقد آثار خواهند بود.

ماده (۹) - «برنامه پیشرفت»^(۱۷) یا برنامه پیشرفت^(۱۸) اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی^(۱۹) عبارت است از تعیین

نقشه راه در چارچوب سیاست‌ها، برای حرکت از وضع موجود به وضع مطلوب، با شناسایی و تعیین معیارهای عینی و مشخص حتی‌الامکان مبتنی بر اعداد و ارقام با تعیین زمان مشخص با مسئولیت مستقیم رئیس‌جمهور یا نماینده او که پس از تصویب هیئت وزیران^(۲۰)، به تصویب مجلس می‌رسد؛ مانند برنامه رشد شاخص جمعیت به میزان ۱۰ درصد در طول ۵ سال.

ماده (۱۰) - «اساسنامه» عبارت است از سندی که نحوه تأسیس یا تعیین ساختار و حدود صلاحیت‌ها، اختیارات و وظایف مؤسسات دولتی یا وابسته به دولت، شرکت‌های دولتی و مؤسسات عمومی غیردولتی تحت هر عنوانی اعم از صندوق، سازمان و مانند اینها در آن مشخص شده که حسب مورد به تصویب یا تأیید مراجع ذی‌صلاح رسیده و در آن موضوع، ماهیت حقوقی، حوزه فعالیت‌های مجامع عمومی و هیئت‌های امنای مدیره، نحوه نظارت‌پذیری و انحلال و تعیین تکلیف سود و زیان آن معلوم می‌شود و باید جهت بررسی و تأیید به شورای نگهبان ارسال شود.

تبصره «۱» - اجازه تصویب اساسنامه توسط مجلس به هیئت وزیران یا کمیسیون‌های داخلی مجلس باید ابتدای اساسنامه مصوب قید گردد. شرکت‌های مستلزم ذکر نام یا تصریح نام نیز مشمول این قانون می‌باشند.

تبصره «۲» - مصوبه مجلس در خصوص تفویض صلاحیت تصویب اساسنامه‌های فوق، باید شامل تعیین حدود صلاحیت و اختیارات نهادهای مذکور باشد.

بخش سوم - مقررہ

ماده (۱۱) - «مقررات» قواعد حقوقی مکتوبی است که عنوان سیاست یا قانون بر آن قابل اطلاق نباشد و در راستای عملیاتی شدن قانون یا اجرای وظایف قانونی توسط مرجع صلاحیت‌دار و در چارچوب قانون اساسی، سیاست‌های کلی و قوانین عادی، بدون ایجاد حق و تکلیف جدید وضع می‌شود و صرفاً در یکی از قالب‌های «مقررات دولتی»، «مصوبات شوراهای محلی» و «تنظیم‌گری» خواهد بود؛ مانند تعیین سازوکار پرداخت وام فرزندآوری توسط بانک‌های عامل.

ماده (۱۲) - مقررات دولتی صرفاً در یکی از قالب‌های «خط‌مشی دولت»، «آیین‌نامه اجرایی»، «آیین‌نامه مستقل»، «تصویب‌نامه»، «بخشنامه» و «تصمیمات هماهنگی دستگاه‌های دولتی» و به شرح ذیل صورت می‌گیرد:

۱. «خط‌مشی دولت» سندی است تفصیلی مشتمل بر تعیین سازوکارها و ابزارهای اداره امور کشور در اجرای قوانین برنامه پیشرفت دارای ماهیت مقررہ و در چارچوب قانون اساسی، سیاست‌های کلی نظام و قوانین، که توسط رئیس‌جمهور به‌عنوان رئیس هیئت وزیران و با همکاری وزرا^(۲۱) ظرف سه ماه پس از تشکیل هیئت وزیران^(۲۲) به اطلاع مجلس و عموم مردم می‌رسد. خط‌مشی دولت، یکی از معیارهای تعیین اولویت‌های قانونگذاری در مجلس و وضع مقررات در دولت خواهد بود.

۲. «آیین‌نامه اجرایی» به مقررات لازم‌الاجرائی که در راستای تعیین ترتیبات اجرای قانون و منحصراً توسط هیئت وزیران یا وزیر بدون توسعه یا تضییق دایره شمول قانون مربوط وضع می‌شود. در صورت تصریح قانونگذار در مواردی که هیئت وزیران مکلف به تصویب آیین‌نامه است هیئت وزیران می‌تواند آن را صرفاً به کمیسیون متشکل از چند وزیر واگذار نماید. دولت نمی‌تواند این صلاحیت را در قالب دستورالعمل یا عناوین مشابه دیگر به وزیر مربوط یا رؤسای

سازمان‌های مستقل دولتی و دیگر اشخاص تفویض کند.

تبصره «۱»- در صورتی که هریک از احکام قانون یا تمام آن نیازمند آیین‌نامه اجرایی باشد باید مرجع وضع، مهلت تصویب و زمان لازم‌الاجرا شدن آن مشخص شود. این مهلت با کسب نظر از مسئول یا مسئولین متولی تهیه آیین‌نامه تعیین می‌شود. در صورت عدم تصویب آیین‌نامه اجرایی مصرح در قانون در مهلت مقرر، مسئول تصویب آیین‌نامه، مسئول خسارات مادی و معنوی در مدت زمان عدم تصویب بوده و با اعلام مجلس به سازمان اداری و استخدامی کشور تا اجرای تکلیف مذکور از دریافت نیمی از حقوق و مزایا محروم خواهند بود. رییس مجلس موظف است فهرست آیین‌نامه‌هایی که مهلت تصویب آن به پایان رسیده است را به صورت ماهانه منتشر نماید.

تبصره «۲»- آیین‌نامه‌های اجرایی وضع شده توسط سایر مقاماتی که حسب مورد صلاحیت وضع آن را دارند، تابع احکام و قواعد عمومی مربوط به مصوبات وزیران که در قوانین معتبر انعکاس یافته است، از جمله نظارت دیوان عدالت اداری و نظارت رئیس مجلس بر آن از حیث عدم مغایرت با قوانین می‌باشد.

۳. «آیین‌نامه مستقل» مقررات لازم‌الاجرای است که در صورت خلأ قانونی بدون توسعه و تزییق قوانین موجود توسط هیئت وزیران، در راستای تعیین ترتیبات انجام وظایف اداری و تأمین اجرای قوانین و تنظیم سازمان‌های اداری، یا توسط وزیر در حدود وظایف خویش و مصوبات هیئت وزیران می‌توانند وضع می‌شود.

۴. «تصویب‌نامه» تصمیم هیئت وزیران برای انجام وظایف و اختیارات قانونی است که به دو صورت موردی یا کلی وضع می‌شود و شامل تعیین ضوابط، ترتیبات، مصادیق و سازوکارهای اجرای قانون نیست؛ مانند تعیین میزان و نوع تسهیلات قانونی برای پرداخت به مناطق زلزله‌زده.

۵. «بخشنامه» تعلیمات اداری مشتمل بر توضیح روش انجام کار و تسهیل امور و راهنمایی کارکنان جهت اجرای قوانین یا مقررات و در چارچوب آن و به‌منظور انجام یکسان دستورات و قوانین درون نهادها و دستگاه‌های عمومی و دولتی است و نباید متضمن حق، تکلیف یا ممنوعیت جدیدی برای اشخاص باشد و این قواعد برای کلیه کارکنان، لازم‌الاجراست.

۶. «تصمیمات هماهنگی دستگاه‌های دولتی» تصمیماتی است موردی در جهت هماهنگی بین دستگاه‌های دولتی، در موارد اختلاف نظر و یا تداخل در وظایف قانونی دستگاه‌های دولتی بدون ارائه تفسیر یا تغییر قانون به پیشنهاد رئیس‌جمهور توسط هیئت وزیران أخذ می‌شود.

ماده (۱۳) - «تنظیم‌گری» عبارت است از وضع مقررات صرفاً فنی و تخصصی توسط نهادهای عمومی ذی‌صلاح یا مؤسسات خصوصی عهده‌دار خدمات عمومی موضوع بند «ب» ماده (۱) اصلاحی قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۹ در چارچوب قوانین و مقررات به‌منظور هماهنگی فعالیت‌های بخشی یا بین بخشی؛ از قبیل بند «۱۵» ماده (۱۵) قانون نظام مهندسی، بند «ب» ماده (۳) قانون تشکیل نظام پزشکی و نظایر آن.

تبصره- تنظیم مقررات صوت و تصویر فراگیر در فضای مجازی و نظارت بر آن منحصراً بر عهده سازمان صداوسیماست. (۲۳)

ماده (۱۴) - مصوبات شوراهای محلی تصمیمات (۲۴) شوراهای اسلامی شهر و روستا (۲۵) در چارچوب صلاحیت‌های مقرر در قوانین مربوطه از قبیل قانون تشکیلات، وظایف و انتخاب شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران.

ماده (۱۵) - کلیه مقررات دولتی، مشمول نظارت رئیس مجلس شورای اسلامی و کلیه مقررات، مشمول نظارت دیوان عدالت اداری است.

تبصره - مصوبات، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌های رئیس قوه قضائیه^(۲۶) در حدود صلاحیت خود و نیز ضوابط موضوع اصل یکصد و شصت و یکم قانون اساسی^(۲۷)، مصوبات مالی، اداری و استخدامی کمیسیون‌های مجلس شورای اسلامی به غیر از موارد موضوع اصل هشتاد و پنجم قانون اساسی، رئیس و هیئت رئیسه مجلس شورای اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی، شورای عالی امنیت ملی، شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای عالی فضای مجازی، مجمع تشخیص مصلحت نظام، شورای نگهبان و مجلس خبرگان رهبری در حکم مقررات است.

فصل دوم - هرم قواعد لازم‌الاجرا^(۲۸)

ماده (۱۶) - هرم قواعد لازم‌الاجرا^(۲۹) در نظام حقوقی کشور^(۳۰) در چارچوب موازین اسلامی و مستفاد از «قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» و تفاسیر آن به ترتیب ذیل می‌باشد که تمام نهادها در اعمال وظایف خود مکلف به رعایت آن هستند. قواعد طبقات مادون باید با رعایت قواعد مافوق بوده و نمی‌تواند حدود صلاحیت آن را نقض یا اصلاح کند:

۱. احکام و فرمان‌های ولی‌فقیه^(۳۱) که به موجب اصول پنجم و پنجاه و هفتم قانون اساسی ابلاغ می‌شود.
۲. سیاست‌های کلی نظام^(۳۲) تعیین و ابلاغ شده توسط مقام معظم رهبری پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام، مصوبات شورای عالی امنیت ملی که به تأیید مقام معظم رهبری می‌رسد^(۳۳)، سیاست‌ها، برنامه‌ها و نظامات مصوب شوراهای عالی ایجاد شده توسط مقام معظم رهبری، مانند شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی فضای مجازی صرفاً در حدود مأموریت ابلاغی آن که به تأیید مقام معظم رهبری می‌رسد، تصمیمات مربوط به حل معضلات نظام توسط مقام معظم رهبری از طریق مجمع تشخیص مصلحت نظام^(۳۴)؛ مقررات مربوط به مجمع تشخیص مصلحت نظام که بعد از تهیه و تصویب توسط اعضا به تأیید مقام معظم رهبری می‌رسد.
۳. قوانینی که به تأیید مجمع تشخیص مصلحت نظام در اجرای اصل یکصد و دوازدهم قانون اساسی ناظر به مواردی که شورای نگهبان مصوبات مجلس را خلاف موازین شرع یا قانون اساسی بداند، می‌رسد^(۳۵)، قوانین مصوب مردم در همه‌پرسی تقنینی^(۳۶)، قوانین عادی مصوب مجلس شورای اسلامی (به ترتیب قانون آیین‌نامه داخلی، قوانین برنامه پیشرفت، سایر قوانین مصوب مجلس، اساسنامه‌های مصوب مجلس شورای اسلامی و موافقتنامه‌های بین‌المللی که به تصویب مجلس می‌رسد)؛ قانون مصوب مجلس خبرگان^(۳۷) مربوط به تعداد و شرایط خبرگان، کیفیت انتخاب آنها و آیین‌نامه داخلی جلسات آنان و سایر مقررات مربوط به وظایف آن؛ اساسنامه‌های مصوب هیئت وزیران که تصویب آن از سوی مجلس شورای اسلامی به دولت تفویض شده است؛
۴. آرای وحدت‌رویه دیوان عالی کشور؛ آرای وحدت‌رویه، ایجاد رویه، ابطال و عدم ابطال صادره از هیئت عمومی دیوان عدالت اداری^(۳۸)؛
۵. برنامه و خط‌مشی دولت؛ مصوبات هیئت وزیران و کمیسیون‌های متشکل از چند وزیر؛ مصوبات هریک از وزیران

به صورت انفرادی یا شوراهای ذیل قوه مجریه یا تشکیل شده به موجب قانون که مصوبات آن به تصویب رئیس‌جمهور یا یک یا چند وزیر می‌رسد؛ مصوبات رئیس قوه قضاییه؛

۶. بخشنامه‌های اجرایی؛ مصوبات شوراهای محلی و شورای عالی استان‌ها.

تبصره - کلیه مصوبات ذکر شده در این ماده باید صرفاً در حدود صلاحیت‌های نهاد واضح آن باشد. نظارت یا رسیدگی قضایی برای تضمین رعایت صلاحیت‌ها به استثنای بند «۱» در چارچوب صلاحیت‌های قانونی حسب مورد برعهده فقهای شورای نگهبان، شورای نگهبان، دیوان عدالت اداری و رئیس مجلس شورای اسلامی است.

فصل سوم - قانون جامع

این فصل به صورت جداگانه با مشارکت معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی تقدیم می‌شود.

فصل چهارم^(۳۹) - قانونگذاری^(۴۰) و^(۴۱) و^(۴۲)

ماده (۱۷) - ابتکارات تقنینی که پس از طی فرایند قانونی، عنوان «قانون» پیدا می‌کند، عبارتند از:

۱. «**طرح قانونی**» پیشنهاد قانون است که با رعایت ویژگی‌ها و فرایندهای مندرج در این قانون و قانون آیین‌نامه داخلی مجلس به پیشنهاد حداقل ۱۵ نفر از نمایندگان مجلس شورای اسلامی یا به پیشنهاد شورای عالی استان‌ها در حدود وظایف خود تهیه و به مجلس شورای اسلامی تقدیم می‌شود.

۲. «**لایحه قانونی**» پیشنهاد قانون است که پس از تصویب هیئت وزیران به مجلس شورای اسلامی تقدیم می‌شود.^(۴۳)

۳. «**لایحه قضایی**» پیشنهاد قانون در اجرای وظایف مذکور در فصل یازدهم و سایر اصول و احکام مربوط به امور قضایی در قانون اساسی یا سیاست‌های کلی نظام است که توسط رئیس قوه قضاییه به هیئت وزیران جهت تصویب و ارائه به مجلس تقدیم می‌شود.

تبصره - هیئت وزیران نمی‌تواند بدون أخذ موافقت قوه قضاییه، اقدام به اصلاح مفاد قضایی لوایح قضایی نماید. در صورتی که لوایح قضایی، حداکثر سه ماه پس از ارائه به هیئت وزیران تصویب نشود یا به مجلس تقدیم نگردد، رئیس قوه قضاییه مستقیماً می‌تواند این لوایح را به مجلس تقدیم نماید. این مهلت تا سه ماه دیگر توسط دولت قابل تمدید است.

ماده (۱۸) - طرح‌ها و لوایح باید دارای مقدمه توجیهی مشتمل بر موارد زیر باشد:

۱. تبیین مشکلات موجود، علل بروز آن، راه‌حل‌های موجود، ضرورت و اهداف
۲. پیوست ارزیابی فقهی و حقوقی
۳. ارزیابی پیشینی آثار احتمالی اجرا اعم از اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، امنیتی و...
۴. سنجش‌های ارزیابی پسینی تأثیرات اجرایی اعم از اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، امنیتی و... جهت تضمین نظارت بر حسن اجرای قانون حسب مورد اصول مرتبط قانون اساسی یا احکام سیاست‌های کلی نظام و مفاد سایر اسناد بالادستی و قانونی و دلایل تفصیلی ناظر به مواد آن
۵. تعیین گستره مخاطبان و ذی‌نفعان، محدوده زمانی و بار مالی و محل تأمین اعتبار آن

۶. نظرات دستگاه‌های اجرایی مرتبط، مراکز پژوهشی و جامعه ذی‌نفعان که پس از بارگذاری در پایگاه مجازی مجلس دریافت شده است

۷. سوابق و خلأهای قانونی

۸. پیوست عدالت

ماده (۱۹) - شیوه‌نامه نگارش و تنظیم قوانین مبتنی بر احکام مندرج در این قانون از قبیل ضوابط نگارش، نحوه فصل‌بندی، شماره‌گذاری، نکات ادبی به‌منظور یکسان‌سازی شکل قوانین ظرف ۶ ماه توسط کمیسیون آیین‌نامه داخلی مجلس با همکاری مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی، پژوهشگاه قوه قضائیه و معاونت حقوقی رئیس‌جمهور تهیه و پس از طی مراحل قانونی به تصویب مجلس می‌رسد.

ماده (۲۰) - کلیه مراجع تهیه طرح‌ها و لوایح اعم از نمایندگان مجلس، دولت یا قوه قضائیه و شورای عالی استان‌ها، باید پس از تهیه پیش‌نویس اولیه آن و قبل از اعلام وصول، برای استفاده از نظرات اصلاحی نمایندگان، مرکز پژوهش‌ها، دیوان محاسبات، معاونت‌های قوانین و نظارت مجلس، بخش خصوصی، دستگاه‌های اجرایی، سازمان‌های مردم‌نهاد، نظام‌های صنفی و حرفه‌ای و انجمن‌های علمی، اندیشکده‌ها و مراکز علمی و پژوهشی و عموم صاحب‌نظران، در صفحه‌ای که در پایگاه مجازی مجلس شورای اسلامی به همین منظور ایجاد می‌شود، بارگذاری و برای عموم منتشر کنند. مدیریت صفحه مزبور در اختیار مرجع پیشنهاددهنده است و می‌تواند پس از گذشت دو هفته از زمان بارگذاری، پیش‌نویس مورد نظر خود را عیناً یا پس از اعمال نظرات اصلاحی ارائه شده و با پیوست نظرات مرکز پژوهش‌ها به مجلس شورای اسلامی جهت طی مراحل قانونی ارائه کند.

ماده (۲۱) - مجلس شورای اسلامی لوایح را با حفظ اهداف، گستره مخاطبان و ذی‌نفعان، محدوده زمانی و بار مالی و نحوه تأمین اعتبار آن که در مقدمه توجیهی و پیوست‌های تهیه‌شده مطابق این قانون منعکس می‌شوند، بررسی و تصویب می‌کند. در صورتی که به تشخیص هیئت وزیران موارد مذکور رعایت نشده باشد، رئیس‌جمهور کتباً با ذکر دلایل مرتبط در هر مرحله می‌تواند لایحه را مسترد کند.^(۴۴)

تبصره - استرداد لوایح قضایی با لحاظ شرایط مذکور در ماده منوط به درخواست یا موافقت رئیس قوه قضائیه است.

ماده (۲۲) - در پیش‌نویس‌های قانونی مرتبط با نیروهای مسلح، هیئت رئیسه موظف است بلافاصله پس از اعلام وصول، کتباً موضوع را به دفتر فرماندهی کل نیروهای مسلح، جهت دریافت هرگونه تدبیر ابلاغی اطلاع دهد. در صورت ابلاغ تدابیر فرماندهی، رعایت آن در تمام مراحل قانونگذاری لازم است.^(۴۵)

ماده (۲۳) - کمیسیون‌های مجلس در ابتدای هر دوره قانونگذاری به‌عنوان اولین اقدام موظفند با دریافت پیشنهاد دولت و پس از کسب نظر از شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای عالی فضای مجازی، مرکز پژوهش‌ها، دستگاه‌ها، اصناف و تشکل‌های ذی‌ربط، اولویت‌های موضوعی خود را متناسب با وظایف محوله مندرج در این قانون براساس گره‌گشایی از امور اجرایی کشور، اصول اجرا نشده قانون اساسی، مطالبات مقام رهبری، سند چشم‌انداز، سیاست‌های کلی نظام، برنامه‌های پیشرفت^(۴۶) و تدوین و به هیئت رئیسه ارائه نمایند. پیشنهادات کمیسیون‌ها در کارگروهی متشکل از هیئت رئیسه مجلس، رؤسای کمیسیون‌های تخصصی، مرکز پژوهش‌ها و دیوان محاسبات بررسی، و از میان آن، فهرست

اولویت‌های مجلس شورای اسلامی^(۴۷) جهت تصویب در صحن علنی تهیه می‌گردد.

مصوبه مجلس در این خصوص مناط تصمیم‌گیری جهت تعیین اولویت رسیدگی به طرح‌ها، لوایح و موضوعات ارجاعی در صحن علنی و کمیسیون‌ها در هر دوره قانونگذاری خواهد بود.

ماده (۲۴) - در مواردی که شورای نگهبان، مصوبه مجلس شورای اسلامی را خلاف موازین شرع و یا قانون اساسی بداند^(۴۸) و مجلس با در نظر گرفتن مصلحت نظام، نظر شورای نگهبان را تأمین نکند^(۴۹) ضمن پیشنهاد مدت زمان مصلحت، ارجاع مصوبات مجلس به مجمع تشخیص مصلحت نظام، مستقلاً نیازمند رأی دوسوم نمایندگان حاضر^(۵۰) در جلسه است^(۵۱) و پیش از رأی‌گیری در خصوص آن، رئیس جلسه باید به مغایرت این مصوبه با شرع و قانون اساسی تصریح نماید.^(۵۲)

ماده (۲۵) - کارگروهی متشکل از نایب‌رئیس دوم مجلس و نواب اول رؤسای کمیسیون‌های اقتصادی و برنامه و بودجه و محاسبات و یک نفر از هر یک از دو کمیسیون مذکور با وظایف زیر تشکیل می‌شود که با کسب نظر مشورتی از مرکز پژوهش‌های مجلس، سازمان برنامه و بودجه و وزارت امور اقتصادی و دارایی اظهارنظر نماید. این کارگروه با حضور سه عضو رسمیت دارد و تصمیم‌گیری در آن با موافقت اکثریت اعضای حاضر انجام می‌شود:

الف) بررسی عدم مغایرت طرح‌ها با اصل هفتادوپنجم قانون اساسی پیش از اعلام وصول در مجلس

ب) بررسی عدم مغایرت گزارش کمیسیون اصلی با اصل هفتادوپنجم قانون اساسی پیش از بررسی در صحن مجلس

پ) بررسی عدم مغایرت پیشنهادات کمیسیون‌های فرعی و نمایندگان در خصوص گزارش کمیسیون اصلی با اصل هفتادوپنجم قانون اساسی پیش از چاپ پیشنهاد و بررسی در صحن مجلس

تبصره «۱» - اظهارنظر تفصیلی و توجیهی کارگروه با پیوست نظر کارشناسی مراجع مشورت‌دهنده، ضمن اعلام نظر به‌صورت عمومی منتشر می‌شود

تبصره «۲» - هر یک از طراحان با اخذ بیش از ۷۰ امضا، می‌توانند ظرف دو هفته نسبت به‌نظر کارگروه با ارائه دلایل نسبت به عدم مغایرت با اصل هفتادوپنجم به هیئت رئیسه اعتراض کنند. هیئت رئیسه ظرف یک هفته صرفاً ناظر به جهات مورد اعتراض اعلام‌نظر کرده و این نظر قطعی خواهد بود.

تبصره «۳» - مهلت اعلام‌نظر کارگروه مذکور در این ماده، ده روز برای پیشنهادات عادی، چهار روز برای پیشنهادات یک فوریتی، یک روز برای پیشنهادات دوفوریتی و یک ساعت برای پیشنهادات سه‌فوریتی است.

تبصره «۴» - رئیس جلسه صحن مجلس مکلف است در صورتی که پیشنهادهای نمایندگان در صحن نسبت به لوایح و طرح‌های قانونی (موضوع بندهای «۳» و «۴» ماده (۱۴۹) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس)^(۵۳) متضمن ایراد اصل هفتادوپنجم قانون اساسی باشد، قبل از بررسی آن پیشنهاد، عدم مغایرت پیشنهاد مذکور با اصل هفتادوپنجم را پس از بیان توضیحات نماینده دولت و نماینده مخالف نظر دولت، به رأی مجلس گذارد و براساس آن اقدام کند.

ماده (۲۶) - طرح‌ها و لوایحی که فاقد ویژگی‌های مذکور در این فصل باشد قابلیت اعلام وصول ندارد.

ماده (۲۷) - نظارت بر اجرای مفاد این قانون در خصوص فرایند تصویب قوانین برعهده رئیس مجلس شورای اسلامی است. دولت یا هر یک از نمایندگان مجلس شورای اسلامی می‌توانند در هر مرحله از قانونگذاری در مجلس متناسب با

همان مرحله، ایراد مغایرت پیش‌نویس‌ها با این قانون را به رئیس مجلس شورای اسلامی تذکر دهد و وی موظف است در صورت وارد بودن ایراد، نسبت به رفع آن اقدام کند و در صورت عدم ورود ایراد، پاسخ مناسب را به دولت یا نماینده مربوط ارائه نماید.

فصل پنجم - نظارت بر اسناد بالادستی (۵۴)، (۵۵)، (۵۶) و (۵۷)

ماده (۲۸) - شورای نگهبان^(۵۸) برای ارزیابی و پالایش قوانین و مقررات موجود یا درحال تصویب کشور از حیث مغایرت با اسناد بالادستی که عبارت است از شرع، قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام می‌تواند ساختار و سازوکارهای لازم را پیش‌بینی نماید.

ماده (۲۹) - مراجع زیر مکلفند مصوبات خود را پیش از ابلاغ برای اجرا، به شورای نگهبان ارسال کنند. شورای نگهبان موظف است درخصوص عدم مغایرت این مصوبات با شرع، قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام که مورد اخیر با همکاری مجمع تشخیص مصلحت نظام^(۵۹) خواهد بود، ظرف مدت ۲۰ روز اظهارنظر کند. این مدت برای ۱۰ روز دیگر قابل تمدید است:

۱. شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی فضای مجازی درخصوص مصوباتی که به تأیید مقام معظم رهبری نرسیده است.

۲. دیوان عالی کشور درخصوص آرای وحدت‌رویه

۳. دیوان عدالت اداری درخصوص آرای وحدت‌رویه و آرای ایجاد رویه

۴. مجلس خبرگان رهبری درخصوص قانون مربوط به تعداد و شرایط خبرگان و کیفیت انتخاب آنها

ماده (۳۰) - تمامی مراجع وضع مقررات موظفند مصوبات خود را ضمن ابلاغ برای اجرا، برای نظارت از حیث عدم مغایرت با موازین شرع و قانون اساسی به شورای نگهبان ارسال کنند.

ماده (۳۱) - فقهای شورای نگهبان قوانین و مقرراتی که تا تاریخ تصویب این قانون به تصویب رسیده‌اند را با اولویت موارد زیر، از حیث عدم مغایرت با شرع بررسی و درخصوص آن اظهارنظر می‌نمایند:

۱. قوانین و مقررات معتبر مصوب مجالس و دولت‌های پیش از انقلاب اسلامی

۲. قوانین و مقررات معتبر مصوب شورای انقلاب اسلامی

۳. مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی فضای مجازی که به تأیید مقام معظم رهبری نرسیده است.

تبصره - آن دسته از قوانین و مقرراتی که قبلاً براساس استعلام و اظهارنظر شورای نگهبان از حیث شرعی ارزیابی شده‌اند در فرایند پالایش قرار نمی‌گیرند، اما حسب مورد در صورت کشف مغایرت در این دسته از قوانین و مقررات، شورای نگهبان می‌تواند درخصوص مغایرت با آنها مجدداً اظهارنظر نماید.

ماده (۳۲) - دیوان عدالت اداری مکلف است، مقرراتی که تا تاریخ تصویب این قانون به تصویب رسیده‌اند را با اولویت موارد زیر، از حیث عدم مغایرت با قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام، بررسی کند و در صورت مغایرت ابطال نماید:

۱. مقررات معتبر مصوب دولت‌های پیش از انقلاب اسلامی

۲. مقررات معتبر مصوب شورای انقلاب اسلامی

۳. مقررات معتبر پیش از بازنگری در قانون اساسی از حیث اصول تغییر یافته قانون اساسی

۴. مقررات معتبر پس از بازنگری در قانون اساسی

ماده (۳۳) - رؤسای دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده (۲۹) قانون برنامه ششم و مستثنیات آن می‌توانند بررسی مغایرت هر یک از قوانین با شرع، قانون اساسی و سیاست‌های کلی را با بیان دلایل و مستندات از شورای نگهبان بخواهند.

ماده (۳۴) - دادستان کل کشور از جهت اجرا و صیانت از حقوق عامه در صورتی که هر مقرراتی را مغایر با قانون اساسی دانست، جهت بررسی می‌تواند ابطال آن را از شورای نگهبان درخواست کند.

ماده (۳۵) - تغییر یا اصلاح قانون برآمده از فرایند اصل یکصد و دوازدهم^(۶۰) قانون اساسی پس از گذشت ده سال به شرط عدم تعیین دوره زمانی دیگر یا عدم تمدید آن توسط مجمع، همانند دیگر قوانین عادی است. پس از انقضای این مهلت، موارد مغایر با شرع و قانون اساسی توسط شورای نگهبان به منظور اصلاح یا اصرار مجدد به مجلس شورای اسلامی اعاده می‌شود.

تبصره ۱ - در مواردی که موضوع از طرف مقام معظم رهبری به عنوان حل معضل به مجمع ارسال شده باشد، در صورت استعلام از رهبری و عدم مخالفت ایشان، موضوع قابل طرح در مجلس است.

تبصره ۲ - این قوانین تا زمان تعیین تکلیف مجدد همچنان اعتبار خواهند داشت.

فصل ششم - شوراهای اداری^(۶۱) و^(۶۲)

ماده (۳۶) - کلیه صلاحیت‌های مربوط به وضع مقررات مراجع^(۶۳) ایجاد شده به حکم قانون طبق فهرست ذیل، تحت هر عنوان اعم از کمیسیون، ستاد، کمیته، هیئت، شورا، کارگروه، شورای عالی و سایر عناوین مشابه، از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون، لغو شده^(۶۴) و مطابق جدول پیوست انتقال می‌یابد^(۶۵) و^(۶۶). هیئت وزیران می‌تواند صلاحیت‌های مقررات‌گذاری که به آن منتقل شده است را حسب مورد صرفاً به کمیسیون‌های متشکل از چند وزیر واگذار کند^(۶۷).

۱. شورای عالی اداری - ماده ۱۱۴ قانون مدیریت خدمات کشوری (۱۳۸۶)،

۲. ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز - ماده ۳ اصلاح قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز (۱۴۰۰)،

۳. شورای توسعه مدیریت و سرمایه انسانی - ماده ۱۱۶ قانون مدیریت خدمات کشوری (۱۳۸۶)،

۴. ستاد ملی جمعیت - بند الف ماده ۱ قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت (۱۴۰۰)،

۵. شورای عالی مسکن - ماده ۲ قانون جهش تولید مسکن (۱۴۰۰)،

۶. هیئت مقررات زدایی و بهبود محیط کسب و کار - تبصره ۳ ماده ۷ اصلاحی قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی (۱۳۹۹)،

۷. شورای عالی ورزش و تربیت بدنی - ماده ۵ قانون اهداف، وظایف و اختیارات وزارت ورزش و جوانان (۱۳۹۹)،

۸. کارگروه راهبری سامانه مؤدیان - بند ح ماده ۱ قانون پایانه‌های فروشگاهی و سامانه مؤدیان (۱۳۹۸)،

۹. شورای عالی مدیریت بحران کشور - ماده ۶ قانون مدیریت بحران کشور (۱۳۹۸)،

۱۰. ستاد ملی مدیریت بحران- ماده ۱۰ قانون مدیریت بحران کشور (۱۳۹۸)،
۱۱. شورای عالی بورس و اوراق بهادار- ماده ۳ قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۴)،
۱۲. شورای عالی اشتغال- ماده ۱ قانون تشکیل شورای عالی اشتغال (۱۳۷۷)،
۱۳. شورای عالی ترویج و توسعه فرهنگ ایثار و شهادت- ماده ۶۳ قانون جامع خدمات‌رسانی به ایثارگران (۱۳۹۱)،
۱۴. شورای ملی ایمنی زیستی- ماده ۳ قانون ایمنی زیستی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۸)،
۱۵. شورای عالی مقابله و پیشگیری از جرائم پولشویی و تأمین مالی تروریسم- ماده ۴ اصلاحی قانون مبارزه با پولشویی (۱۳۹۷)،
۱۶. شورای عالی رفاه و تأمین اجتماعی- ماده ۱۳ قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی (۱۳۸۳)،
۱۷. شورای رقابت- ماده ۵۳ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی (۱۳۸۷)،
۱۸. شورای عالی سلامت و امنیت غذایی- ماده ۷ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور (۱۳۹۵)،
۱۹. شورای عالی فضایی- ماده ۸ قانون وظایف و اختیارات وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات (۱۳۸۲)،
۲۰. شورای عالی انرژی- ماده ۳ قانون اصلاح مواد ۲ و ۴ قانون برنامه سوم توسعه و تشکیل شورای عالی انرژی کشور (۱۳۸۱)،
۲۱. شورای عالی میراث فرهنگی و گردشگری- ماده ۳ قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری (۱۳۸۲)،
۲۲. شورای عالی حفاظت محیط‌زیست- ماده ۲ قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست (۱۳۵۳)،
۲۳. شورای عالی هماهنگی ترافیک شهرهای کشور- ماده ۱ قانون تأسیس شورای عالی هماهنگی ترافیک شهرهای کشور (۱۳۷۲)،
۲۴. شورای عالی بیمه- ماده ۱۰ قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران و بیمه‌گری (۱۳۵۰)،
۲۵. شورای اقتصاد- ماده ۲ قانون برنامه و بودجه (۱۳۵۱)،
۲۶. شورای عالی استاندارد- ماده ۳۴ قانون تقویت و توسعه نظام استاندارد (۱۳۹۶)،
۲۷. شورای عالی صنایع دریایی کشور- ماده ۹ قانون توسعه و حمایت از صنایع دریایی (۱۳۸۷)،
۲۸. شورای عالی اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی- ماده ۴۱ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی (۱۳۸۶)،
۲۹. هیئت واگذاری- ماده ۳۹ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی (۱۳۸۶)،
۳۰. شورای عالی فنی- لایحه قانونی راجع به اصلاح تبصره ۸۰ قانون بودجه سال ۱۳۵۶ کل کشور (۱۳۵۸)،
۳۱. شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری- ماده ۳ قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۱۳۸۳)،
۳۲. شورای عالی کار- ماده ۱۶۷ قانون کار (۱۳۶۹)
۳۳. شورای عالی حفاظت فنی کار- ماده ۸۵ قانون کار (۱۳۶۹)
۳۴. شورای عالی آموزش و پرورش- لایحه قانونی راجع به تشکیل شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۵۸)
۳۵. شورای عالی معادن- ماده ۱۲ اصلاحی قانون معادن (۱۳۹۰)

۳۶. شورای عالی آب- ماده ۱۰ قانون تشکیل وزارت جهاد کشاورزی (۱۳۷۹)
۳۷. شورای عالی آمار- ماده ۱۰ قانون مرکز آمار ایران (۱۳۵۳)
۳۸. شورای عالی هماهنگی ترابری کشور- ماده ۱۰ قانون تغییر نام وزارت راه به وزارت راه و ترابری و تجدید تشکیلات و تعیین وظایف آن (۱۳۵۳)
۳۹. شورای عالی بیمه سلامت- ماده ۲ قانون بیمه همگانی خدمات درمانی کشور (۱۳۷۳)
۴۰. شورای عالی هواپیمایی کشوری- ماده ۶ قانون هواپیمایی کشوری (۱۳۲۸)
۴۱. شورای عالی شهرسازی و معماری- ماده ۱ قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران (۱۳۵۱)
۴۲. شورای قیمتگذاری و اتخاذ سیاست‌های حمایتی محصولات اساسی کشاورزی تبصره ۱ ماده واحده اصلاحی قانون تضمین خرید محصولات اساسی کشاورزی (۱۳۹۹)
۴۳. شورای راهبری فناوری‌ها و تولیدات دانش‌بنیان- بند الف ماده ۸ قانون جهش تولید دانش‌بنیان (۱۴۰۱)
۴۴. کمیسیون تنظیم مقررات ارتباطات- ماده ۵ قانون وظایف و اختیارات وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات (۱۳۸۲)
۴۵. کمیته مد و لباس- ماده ۱ قانون ساماندهی مد و لباس (۱۳۸۵)
۴۶. شورای عالی آمایش سرزمین- ماده ۳۲ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور (۱۳۹۵)
۴۷. شورای سنجش و پذیرش دانشجو در دوره‌های تحصیلات تکمیلی در دانشگاه‌ها- ماده ۲ قانون سنجش و پذیرش دانشجو در دوره‌های تحصیلات تکمیلی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور (۱۳۹۴)
۴۸. شورای عالی آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی
۴۹. شورای سنجش و پذیرش دانشجو- ماده ۲ قانون سنجش و پذیرش دانشجو در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور (۱۳۹۲)
۵۰. هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور- ماده ۲ قانون تأسیس و نحوه اداره کتابخانه‌های عمومی کشور (۱۳۸۲)
۵۱. شورای ملی منابع ژنتیکی کشور- ماده ۴ قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع ژنتیکی کشور (۱۳۹۶)
۵۲. شورای سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و نظارت مرکزی مدارس و مراکز آموزشی یا پرورشی غیردولتی- ماده ۳ قانون تأسیس و اداره مدارس و مراکز آموزشی و پرورشی غیردولتی (۱۳۹۵)
۵۳. شورای عالی نقشه‌برداری کشور- تبصره ۵ ماده واحده لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی انتزاع سازمان نقشه‌برداری کشور از وزارت دفاع ملی و الحاق آن به سازمان برنامه و بودجه (۱۳۵۹)
۵۴. هیئت نظارت اندوخته اسکناس- بند الف ماده ۲۱ قانون پولی و بانکی (۱۳۵۱)
۵۵. شورای عالی سازمان انتقال خون- ماده ۶ قانون اساسنامه سازمان انتقال خون ایران (۱۳۶۳)
۵۶. شورای حفظ نباتات- ماده ۲ قانون حفظ نباتات (۱۳۴۶)
۵۷. شورای عالی سازمان بنادر و دریانوردی- ماده ۵ قانون آیین‌نامه سازمان بنادر و کشتیرانی (۱۳۴۸)
۵۸. شورای سازمان هواشناسی کشور- ماده ۶ قانون تغییر نام وزارت راه به وزارت راه و ترابری و تجدید تشکیلات

و تعیین وظایف آن (۱۳۵۳)

۵۹. هیئت عالی نظارت بر سازمان‌های صنفی - ماده ۵۳ قانون نظام صنفی (۱۳۸۲)
۶۰. شورای عالی حج و زیارت - بند الف ماده ۲ لایحه قانونی تشکیل سازمان حج و زیارت وابسته به وزارت ارشاد ملی و انتزاع کلیه امور مربوط به حج و زیارت از سازمان اوقاف به سازمان مذکور (۱۳۵۸)
۶۱. کمیته انرژی اتمی - بند ب ماده ۶ قانون سازمان انرژی اتمی ایران (۱۳۵۳)
۶۲. شورای عالی ثبت احوال - ماده ۲ قانون ثبت احوال (۱۳۵۵)
۶۳. شورای انرژی اتمی - بند الف ماده ۶ قانون سازمان انرژی اتمی ایران (۱۳۵۳)
۶۴. شورای اسناد ملی - ماده ۴ قانون تأسیس سازمان اسناد ملی ایران (۱۳۴۹)
۶۵. مجمع عمومی بانکها - بند ۱ ماده ۲ لایحه قانونی اداره امور بانکها (۱۳۵۸)
۶۶. شورای عالی نظارت بر اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران - ماده ۸ قانون اتاق بازرگانی و صنایع و معادن جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۹)
۶۷. هیئت عالی گزینش - ماده ۴ قانون گزینش معلمان و کارکنان آموزش و پرورش (۱۳۷۴)
۶۸. شورای عالی آموزش مداوم جامعه پزشکی - ماده ۳ قانون آموزش مداوم جامعه پزشکی کشور (۱۳۷۵)
۶۹. شورای عالی انطباق امور اداری و فنی مؤسسات پزشکی با موازین شرع مقدس - ماده ۳ قانون انطباق امور اداری و فنی مؤسسات پزشکی با موازین شرع مقدس (۱۳۷۷)
۷۰. ستاد کشوری کنترل و مبارزه با دخانیات - ماده ۱ قانون جامع کنترل و مبارزه ملی با دخانیات (۱۳۸۵)
۷۱. ستاد ساماندهی و حمایت از مشاغل خانگی - ماده ۳ قانون ساماندهی و حمایت از مشاغل خانگی (۱۳۸۹)

تبصره - هیئت وزیران مکلف است ظرف یک سال از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون، با رعایت اقتضائات اداری و اجرایی قوه مجریه، جدول زمانبندی پالایش و بازنگری مقررات جدید و تصویب آن در قالب اصل یکصدوسی و هشتم قانون اساسی را به تصویب برساند.

ماده (۳۷) - احاله تکالیف اجرایی در قانون به هرنحوی و در هر قالبی به غیر از رئیس‌جمهور، وزیر یا هیئت وزیران اعم از معاونان رئیس‌جمهور، شوراهای اداری، کمیته، کارگروه و نظایر آن ممنوع است. (۶۸)

ماده (۳۸) - دفتر هیئت دولت موظف است هنگام تهیه پیش‌نویس مقررات، نظر دستگاه‌های اجرایی مرتبط با موضوع و نیز شورای عالی استان‌ها، تشکل‌های مردم‌نهاد، مؤسسات خصوصی حرفه‌ای عهده‌دار خدمات عمومی موضوع بند «ب» ماده (۱) اصلاحی قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۹^(۶۹) را کسب و مورد استفاده قرار دهند و در مواقع لزوم آنان را به جلسات تصمیم‌گیری دعوت کنند. اشخاص حقوقی یاد شده می‌توانند، پیشنهادهای کارشناسی را به همراه گزارش‌های لازم تهیه و در بازه‌های زمانی ۶ ماهه حسب مورد به قوای سه‌گانه ارائه کنند.

فصل هفتم - سازمان‌های اداری (۷۰) و (۷۱)

ماده (۳۹) - تأسیس، انحلال، ادغام، انتزاع، الحاق و هرگونه تغییر وضعیت حقوقی وزارتخانه‌ها، مؤسسات دولتی،

شرکت‌های دولتی، نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی، مؤسسات غیرتجارتی یا انتفاعی وابسته به دولت و هر نوع شخص حقوقی حقوق عمومی دیگر و کلیه اشخاص حقوقی تابع یا وابسته به هریک از عناوین ذکر شده که به موجب قوانین یا مقررات توسط هر نهاد یا مرجع قانونی ایجاد شده‌اند، صرفاً در صلاحیت مجلس شورای اسلامی است^(۷۲) و تمامی صلاحیت‌های مغایر با این حکم برای هر نهاد یا شخص دیگر لغو می‌شود.^(۷۳) و^(۷۴)

تبصره ۱ - این حکم در مورد دستگاه‌ها و نهادهای زیر نیز حاکم است:

شهرداری‌ها، دهیاری‌ها، دستگاه‌های تحت امر مقام معظم رهبری و نیروهای مسلح در صورت تفویض اختیار معظم‌له، کلیه صندوق‌های بازنشستگی، تأمین اجتماعی، رفاهی و بیمه‌ای (صندوق بازنشستگی و پس‌انداز و رفاه کارکنان صنعت نفت - صندوق حمایت و بازنشستگی آینده‌ساز - صندوق بازنشستگی کارکنان بیمه ایران - صندوق بازنشستگی مستخدمین بیمه مرکزی ایران - صندوق بازنشستگی بانک مرکزی - صندوق بازنشستگی، ذخیره و رفاه هما - صندوق بازنشستگی وزارت اطلاعات - سازمان بازنشستگی شهرداری تهران - صندوق بازنشستگی، وظیفه، از کارافتادگی و پس‌انداز کارکنان بانک‌ها - صندوق بازنشستگی کارکنان صدا و سیما - صندوق بازنشستگی شرکت ملی صنایع مس - صندوق بازنشستگی کارکنان فولاد - صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستاییان و عشایر - صندوق بازنشستگی و وظیفه مستخدمین سازمان بنادر و دریانوردی - مؤسسه صندوق پس‌انداز کارکنان راه‌آهن - صندوق بازنشستگی کشوری - سازمان تأمین اجتماعی - تمامی اشخاص حقوقی تابع یا وابسته به مصادیق ذکر شده در هر قالب حقوقی) و تمامی دستگاه‌های اجرایی که شمول قانون بر آنها مستلزم ذکر نام یا تصریح نام یا تصریح قانون است اعم از اینکه قانون خاص خود را داشته و یا از قوانین و مقررات عام تبعیت نمایند نظیر شرکت ملی نفت ایران، شرکت ملی گاز ایران، شرکت ملی صنایع پتروشیمی ایران، سازمان گسترش نوسازی صنایع ایران، بانک مرکزی، بیمه مرکزی، سازمان بنادر و کشتیرانی، سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران، سازمان صدا و سیما، سازمان مناطق آزاد تجاری - صنعتی، سازمان مناطق ویژه اقتصادی با مدیریت بخش عمومی، سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی ایران، سازمان هواپیمایی کشوری، شرکت فرودگاه‌ها و ناوبری هوایی ایران (مادرتخصصی و شرکت شهرفرودگاهی امام خمینی)، شرکت شهرک‌های کشاورزی، بانک‌ها و مؤسسات اعتباری دولتی، شرکت‌های بیمه دولتی و مؤسسات و اشخاص حقوقی تابع یا وابسته به هریک از مصادیق مذکور.

تبصره ۲ - دستگاه‌های مذکور در این ماده که تأسیس آنها مبتنی بر قانون نبوده اگرچه در سایر قوانین به نام آنها اشاره شده باشد یا فاقد قانون تشکیلات، وظایف و اختیارات یا اساسنامه باشند یا دارای اساسنامه‌ای باشند که سیر تشریفات مندرج در اصل هشتادوپنجم قانون اساسی را طی نکرده است، در صورت عدم تعیین تکلیف وضعیت قانونی از سوی قوای سه‌گانه و ارائه اساسنامه مربوط به مجلس شورای اسلامی، بعد از دو سال از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون منحل می‌شوند و ادامه هرگونه فعالیتی توسط آنان ممنوع است. سازمان امور اداری و استخدامی موظف است فهرست این دستگاه‌ها را ظرف سه ماه به مجلس اعلام نماید.

ماده (۴۰) - رئیس‌جمهوری موظف است با همکاری نهادهای ذی‌ربط در قوای سه‌گانه ظرف یک سال، طرح ساختار و منظومه کلان دولت (قوای سه‌گانه)، اصول و ضوابط تشکیلات داخلی و نمودار سازمانی هر قوه و زیرمجموعه‌های قوای سه‌گانه را با رعایت رویکردهای زیر جهت سیر مراحل قانونی و تصویب مجلس، ارائه کند:

۱. چابک‌سازی دولت
۲. عدم موازی‌کاری و حذف نهادها و تشکیلات موازی و جلوگیری از تداخل صلاحیت‌ها
۳. کاهش هزینه‌ها
۴. انحلال دستگاه‌های غیرضرور
۵. ادغام دستگاه‌های مرتبط که دارای وظایف مشابه هستند
۶. حذف شرکت‌های دولتی دارای وظایف حاکمیتی و انتقال وظایف و اختیارات آنها به وزارتخانه ذی‌ربط (در قالب معاونت)
۷. حذف عنوان مؤسسات عمومی غیردولتی از مؤسسات عمومی غیردولتی موجود و انتقال وظایف و اختیارات آنها به وزارتخانه ذی‌ربط (در قالب معاونت) یا تبدیل آنها به مؤسسه دولتی و استفاده از عنوان مؤسسات عمومی غیردولتی فقط برای مؤسسات خصوصی حرفه‌ای عهده دار خدمات عمومی موضوع بند «ب» ماده (۱) قانون ارتقای سلامت نظام اداری و تعیین مصادیق آنها^(۷۵)
- تبصره- هلال احمر، کمیته ملی المپیک ایران، کمیته ملی پارالمپیک، فدراسیون‌های ورزشی آماتوری جمهوری اسلامی ایران از شمول این بند مستثنا هستند.
۸. تغییر وضعیت حقوقی مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت (سازمان بنادر و دریانوردی و سازمان صنایع دفاع) به مؤسسه دولتی یا معاونت وزارتخانه‌های ذی‌ربط
۹. انحلال مؤسسات غیرتجارتی و انتقال صلاحیت‌های آنها به وزارتخانه مربوط یا معاونت ذی‌ربط وزارتخانه
۱۰. حذف مراجع شبه‌قضایی و انتقال صلاحیت‌های آنها به محاکم دادگستری در راستای بند «۵» سیاست‌های کلی امنیت قضایی مصوب ۱۳۸۱^(۷۶) و بند «۲» سیاست‌های کلی قضایی پنج‌ساله مصوب ۱۳۸۸^(۷۷)
۱۱. ادغام کلیه واحدهای سازمانی هر وزارتخانه و سازمان‌های تابعه و وابسته صرفاً در یک واحد سازمانی در سه سطح استان، شهرستان و بخش، به‌طوری که راهبری و انجام امور ستادی آنها برعهده واحدهای مربوط در مرکز باشد.
۱۲. تبدیل وضعیت حقوقی سازمان‌های انرژی اتمی، حفاظت محیط‌زیست و ملی استاندارد به وزارتخانه یا ادغام در وزارتخانه ذی‌ربط
۱۳. تعیین تکلیف وابستگی سازمان‌ها و تشکیلات دولتی به قوای سه‌گانه با رعایت صلاحیت‌های ذاتی هر یک از قوای مذکور مندرج در قانون اساسی و انفکاک سازمان‌ها و تشکیلات مذکور از قوه غیرمرتبط و الحاق آنها به قوه ذی‌ربط
۱۴. حذف هرگونه تشکیلات در قالب مشاوره و اداره کل مستقل یا دفتر مستقل یا مرکز مستقل و سایر عناوین مشابه و صرفاً استفاده از عنوان معاونت
۱۵. طراحی تشکیلات داخلی تمامی دستگاه‌های اجرایی به‌ترتیب عمودی در قالب معاونت، اداره کل، اداره و دایره و تعیین تعداد هر کدام از مصادیق مذکور در هر دستگاه اجرایی
۱۶. پیش‌بینی دو معاونت ثابت «اداری و مالی» و «حقوقی و روابط قوا» در تشکیلات داخلی همه دستگاه‌های اجرایی
- تبصره «۱» - تشکیل هرگونه سازمان مستقل دولتی در قالبی غیر از وزارتخانه (به‌صورت معاونت رئیس‌جمهور و وابسته به رئیس‌جمهور یا نهاد ریاست‌جمهوری) ممنوع است.
- تبصره «۲» - بعد از اجرای حکم ماده (۱۲) و تصویب آن در مجلس شورای اسلامی، هیچ نهاد و شخص دیگری غیر

از مجلس شورای اسلامی حق ندارد ساختار و منظمه کلان دولت (قوای سه‌گانه) را تغییر دهد. این حکم نافی صلاحیت مقام معظم رهبری در راستای اصول پنجم، پنجاه و هفتم، یکصد و نهم و یکصد و هفتاد و هشتم قانون اساسی نمی‌باشد.

ماده (۴۱) - تأسیس و ایجاد تشکیلات و مؤسسات با مقاصد غیرتجارتی موضوع ماده (۵۸۴) قانون تجارت،^(۷۸) برای کلیه دستگاه‌های مذکور در ماده (۲۹) قانون برنامه ششم توسعه^(۷۹) و مستثنیات آن^(۸۰) ممنوع است. کلیه دستگاه‌های یاد شده موظفند حداکثر ظرف دو سال نسبت به تعیین تکلیف قانونی مؤسسات موجود از طریق انحلال یا تبدیل وضعیت حقوقی آنها توسط مجلس شورای اسلامی اقدام کنند، در غیر این صورت مؤسسات مذکور منحل می‌شوند و ادامه فعالیت آنها ممنوع است.

فصل هشتم - ساختار بودجه (۸۱) و (۸۲)

ماده (۴۱) - هیئت وزیران پس از طی مراحل قانونی و رسیدگی در هیئت دولت، لایحه بودجه کل کشور را در دو بخش جداگانه ذیل تصویب کرده و جهت رسیدگی و تصویب تقدیم مجلس می‌کند.

بخش اول - «شاکله بودجه کل کشور» که در ۱۵ آبان تقدیم می‌شود و معرف ارقام کلی بودجه (خلاصه درآمدها و هزینه‌های دولت، خلاصه واگذاری و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و خلاصه واگذاری و تملک دارایی‌های مالی و سپس کل هزینه‌ها و تخصیص آن) است.

بخش دوم - «بودجه سالانه کل کشور» که در هفته آخر آذرماه، مبتنی بر «شاکله بودجه کل کشور» موضوع بخش اول که مراحل قانونی آن طی شده است، تسلیم مجلس می‌شود. اسناد پشتیبان یا راهنمای بودجه سالانه کل کشور نیز تقدیم مجلس می‌شود.

تبصره «۱» - هزینه‌های غیرقابل اجتناب شامل اصل و سود بدهی‌های سررسید شده دولت و پرداخت‌های مشابه حقوق و دستمزد مستمر و حق‌التدریس، حق‌الزحمه، ساعتی، حق نظارت و پاداش شوراهای حل اختلاف و سایر موارد که به موجب آیین‌نامه به تصویب هیئت وزیران می‌رسد، است و مسئولیت رعایت آن ضوابط در تهیه بودجه هر دستگاه، برعهده بالاترین مقام آن دستگاه است. تخصیص درآمد به هزینه‌های جاری باید با اولویت تخصیص به هزینه‌های جاری غیرقابل اجتناب باشد و تا زمانی که تخصیص صد درصدی به هزینه‌های جاری غیرقابل اجتناب (در مقیاس ماهانه) صورت نگرفته باشد، تخصیص به هزینه‌های جاری قابل اجتناب ممنوع است.

تبصره «۲» - جداول تفصیلی مصارف بودجه عمومی دولت برحسب امور، فصول و برنامه، به تفکیک هزینه‌های غیرقابل اجتناب و قابل اجتناب و نیز برحسب دستگاه‌های اجرایی اصلی است و هرگونه تغییر در جداول مزبور، باید به صورت خودکار در جدول دیگر منعکس شود. نسخه رقومی (دیجیتال) لایحه بودجه باید به‌گونه‌ای تهیه و به مجلس تقدیم شود که آثار هرگونه تغییر در ارقام منابع یا مصارف مربوط به هر دستگاه، در جداول تفصیلی امور، فصول و برنامه به صورت خودکار قابل مشاهده باشد.

ماده (۴۲) - مجلس شورای اسلامی پس از دریافت لایحه «شاکله بودجه کل کشور» از طرف رئیس‌جمهور، در مورد مقدار کل بودجه (ابتدا در مورد سرجمع منابع و سپس، کل هزینه‌ها و تخصیص آن) تصمیم‌گیری می‌کند.

سقف هزینه‌های مصوب امور موضوعی، حداکثر تا ۱۰ درصد بیش از برآورد مصوب هریک تعیین می‌شود تا هیئت

وزیران این سقف را در تهیه لایحه بودجه سالانه کل کشور تقدیمی به مجلس رعایت کند.

هیئت رئیسه مجلس پس از دریافت «لایحه بودجه سالانه کل کشور»، در جلسه مشترک با رؤسای کمیسیون‌های تخصصی، لایحه مزبور را از حیث رعایت «شاکله بودجه کل کشور» مصوب در قسمت الف این ماده بررسی می‌کند تا اگر در این جلسه مشترک، اکثریت حاضران رأی به عدم رعایت آن دادند، «لایحه بودجه سالانه کل کشور» به دولت جهت رفع ایرادات اعاده شود.

ماده (۴۳) - در صحن و کمیسیون تلفیق، ابتدا منابع بودجه در سقف مصوب در «شاکله بودجه کل کشور» بررسی و تصویب می‌شود.

ماده (۴۴) - به‌منظور اجرای کامل برنامه‌های دستگاه‌ها ذیل هریک از امور و فصول موضوعی و در جهت افزایش انضباط مالی دولت و مداخلات حداقلی کمیته تخصیص، باید برنامه‌های مزبور با تعیین اولویت، تهیه شده و به تصویب و اجرا برسند.

ماده (۴۵) - رعایت اصل اختصاص هزینه‌های قطعی - مستمر در قانون بودجه ضروری است. **رئیس** سازمان برنامه و بودجه کشور و هریک از اشخاص عضو هیئت وزیران و نیز نمایندگان مجلس به‌خصوص اعضای کمیسیون تلفیق، مکلف به رعایت اصل اختصاص هزینه‌های قطعی - مستمر در برابر درآمدهای قطعی - مستمر هستند. عدم رعایت این حکم تخلف است.

فصل نهم - سایر

ماده (۴۶) - متن زیر به‌عنوان تبصره به ماده (۴۷۱) قانون آیین دادرسی کیفری الحاق می‌گردد:

تبصره - به‌منظور تفسیر صحیح قضایی قوانینی که در محاکم مورد استناد قرار می‌گیرد، هیئتی متشکل از ۵ نفر از قضات بازنشسته دیوان عالی کشور و ۳ نفر از دارندگان پایه قضایی عضو دیوان عالی کشور و به ریاست رئیس دیوان به استعلامات و سؤالات مطروحه شعب دیوان و دادگاه‌های دادگستری پاسخ می‌دهند. پاسخ این هیئت برای دادگاه‌ها و دادرها بجز شعب دیوان عالی کشور لازم‌الاتباع است. در صورتی که هیئت عمومی دیوان عالی کشور آن نظر را تأیید نماید، برای شعب دیوان هم لازم‌الاجراست و در صورتی که هیئت عمومی دیوان رأی مغایر صادر کند، رأی دیوان حاکم بر نظر هیئت مذکور خواهد بود.

پی‌نوشت‌ها

۱. بند «۴» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری - نظارت بر عدم مغایرت یا انطباق قوانین با سیاست‌های کلی نظام با همکاری شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت نظام و تصویب قوانین لازم برای تحقق هر یک از سیاست‌های کلی نظام».

۲. «یک توصیه من این است که قانون را با نگاه جامع و بلندمدت وضع کنید. اینکه ما هر مطلبی پیش می‌آید، مطلب کوچک یا متوسط، فوراً پردازیم به اینکه یک قانون برای این درست کنیم که دولت هم لایحه ندارد، طرح باید بدهیم ... این منتهی خواهد شد به انباشت قانون، تراکم قانون که در آن همین مشکلات قانون پیش می‌آید که به این تنقیح قوانینی که شما کارهای خوبی در این دو سال در زمینه تنقیح قوانین کردید محتاج خواهیم شد؛ یعنی تراکم قانون چیز خیلی مطلوبی نیست. قانون را وقتی مجلس می‌خواهد وضع کند، باید با نگاه بلندمدت وضع کند، با نگاه جامع وضع کند...» (مقام معظم رهبری مدظله‌العالی - ۴ خردادماه ۱۴۰۱).

۳. بند «۵» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری - تعیین حدود اختیارات و صلاحیت مراجع وضع قوانین و مقررات با ارائه تعریف روشن و مشخص از «قانون»، «آیین‌نامه، تصویب‌نامه و بخشنامه موضوع اصل یکصدوسی‌وهشتم»، «قانون آزمایشی و اساسنامه موضوع اصل هشتادوپنجم»، «برنامه و خط‌مشی دولت و تصمیمات موضوع اصل یکصدوسی‌وچهارم»، «آرای وحدت‌رویه و ضوابط موضوع اصل یکصدوشصت‌ویکم» و سایر مقررات و همچنین طبقه‌بندی و تعیین هرم سیاست‌ها، قوانین و مقررات کشور براساس نص یا تفسیر اصول قانون اساسی حسب مورد، از طریق مجلس شورای اسلامی.

۴. تصریح بند «۵» سیاست‌ها بر لزوم بیان تعریف روشن و مشخص از: قانون، آیین‌نامه، تصویب‌نامه، بخشنامه، قانون آزمایشی، اساسنامه، برنامه و خط‌مشی، دولت، تصمیم، آرای وحدت‌رویه، ضوابط و سایر مقررات.

۵. مستفاد از ذیل بند «۵» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری: «... طبقه‌بندی و تعیین هرم سیاست‌ها، قوانین و مقررات»

۶. سیاست‌ها بر ضرورت تعیین صلاحیت و اختیارات مراجع وضع قوانین و مقررات تصریح کرده است.

۷. این وظیفه بر طبق سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری برعهده مجلس شورای اسلامی گذاشته شده است. «تعیین حدود... ارائه تعریف... و طبقه‌بندی... از طریق مجلس شورای اسلامی».

۸. برای تبیین حدود قوانین و مقررات لازم است «سیاست‌ها» تعریف و حدود آن تبیین شود.

۹. بند «۱» اصل یکصدودهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران - «تعیین سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام».

10. Guide Policy

۱۱. بخشی از اهم بیانات مقام معظم رهبری درباره شوراهای عالی انقلاب فرهنگی یا فضای مجازی:

۱۰/۱. «این تشکیلات وجودش لازم است ولو اینکه دستگاه‌های موظف فرهنگی دولتی ما به کار خود مسلطند. آن

وقت هم خوب تسلط داشتند و برنامه ریزی می کردند. مجلس بود قانونگذاری می کرد، دولت هم بود؛ اما احساس می شد که این مجموعه هم کاملاً لازم است. الان هم من تأکید می کنم و به نظرم می رسد که حقیقتاً این مجموعه می تواند خلأ بزرگی را در باب فرهنگ پر کند» (۱۳۷۶/۱۱/۱۴).

۱۰/۲. «این دستگاه باید نسبت به همه دستگاه‌های مسئول در زمینه‌های فرهنگی نقش هدایت کننده و تغذیه کننده داشته باشد» (۱۳۷۵/۹/۲۰).

۱۰/۳. «در زمینه‌های گوناگون هم ... واقعاً سندهای مکتوب و مدون لازم است که اینها سندهای بالادستی قوانین خواهند بود. در زمینه‌های مختلف این سندها لازم است در مساله خانواده، مساله زن، مساله تعلیم و تربیت، مساله علم، همین نقشه جامع علمی یا آن موضوع عام و وسیعی که ما عرض کردیم که مهندسی فرهنگی است» (۱۳۹۰/۳/۲۳).

۱۰/۴. «اگر بخواهیم این کاری که مورد نظر است در این تشکیلات و به تعبیر من در این ستاد مرکزی انجام گیرد، به نظر من بایستی ما کارهای جزئی و ریز را از دست و بال این تشکیلات جمع کنیم. مجموعه‌ای از بزرگان مثل رییس جمهور، روسای سه قوه و مسوولین مهم می‌نشینند برای بررسی اساسنامه‌های گوناگون طولانی، برای بعضی از جاها و آنها را تصویب می‌کنند. به نظر من این چیزی نیست که خیلی قابل دفاع باشد» (۱۳۷۵/۹/۲۰).

۱۰/۵. «اینجا را در واقع باید اطاق فرمان فرهنگی کشور یا ستاد عالی فرهنگی و علمی دستگاه‌های کشور - اعم از دستگاه‌های فرهنگی و سایر دستگاه‌ها- و مرکز مهندسی فرهنگی کشور به حساب آورد. سیاست‌ها یک مساله دیگر است. اگرچه در باب سیاستها من قبلاً به دوستان گفته‌ام که مجمع تشخیص مسئول سیاست‌هاست ولی این شورای عالی انقلاب فرهنگی را برکنار نمی‌کند از نگاه بلند مدتی که به آینده فرهنگی کشور و تصمیمی که در این زمینه می‌تواند بگیرد و به عنوان مجموعه‌ی کارشناسی زبده و ناب که صد درصد فرهنگی است به مجمع تشخیص مصلحت کمک کند و آن را به سمت سیاستی که باید به صورت رسمی به دستگاه‌ها ابلاغ شود هدایت کند» (۱۳۸۱/۹/۲۶).

۱۰/۶. «بنابر این ایرادی نیست که ولو سیاستهای کلی از جمله سیاستهای فرهنگی در جای دیگر تدوین می‌شود و به هر حال جایگاهی هم برای سیاستهایی که به اجرا نزدیک است یا به تعبیر جناب آقای خاتمی همان حلقه واسط بین اجرای محض و سیاستهای کلی است - که این هم خودش عرض عریضی است- وجود داشته باشد» (۱۳۷۶/۱۱/۴).

۱۰/۷. «بخش‌های مختلف چه دولت چه مجلس چه حتی خود مجمع تشخیص مصلحت نظام وظایفی دارند اما هیچکدام وظیفه‌ای را که این شورا بر عهده دارد ... بر عهده ندارند» (۱۳۸۱/۹/۲۶).

۱۰/۸. «مجلس ما برای عملی شدن آنچه اینجا به عنوان مهندسی انجام می‌گیرد حتماً باید قانون بگذارند. مجمع تشخیص مصلحت هم در سیاست‌گذاری‌ها همین مهندسی کلان را در نظر داشته باشد. ما در آنجا سیاستگذار رسمی فرهنگی داریم نه مهندسی مورد نظر ما نگاه کلان به مسائل فرهنگی است.. بنابراین آنچه شما در اینجا تصویب می‌کنید به مجمع تشخیص مصلحت نظام می‌رود برای یک منظور به دولت می‌رود برای یک

منظور به مجلس می‌رود برای یک منظور به صداوسیما می‌رود برای یک منظور...» (۱۳۸۳/۱۰/۸)

۱۰/۹. «...آیا یا این شورا قانون می‌گذارد؟ نه. قانون مورد نیاز شورا را مجلس باید بگذارد. آقایانی که از کمیسیون ها به اینجا دعوت می‌شوند حضورشان برای همین است... برای این است که مجلس یم مرکز بسیار مهم و مورد نیاز است برای این مهندسی اساسی و کلان فرهنگی کشور. بعد از آن در اینجا مطلب پخته می‌شود و جا می‌افتد به مجلس بروید و در کمیسیون ها از آن دفاع کنید و نظر نمایندگان را جلب نمایید و قانون مورد نیاز آن را از مجلس بگیرید. دستگاه دولتی هم به طریق اولی همین طور است...» (۱۳۸۳/۱۰/۸).

۱۰/۱۰. «... و شورا طبعاً وقتی تصمیمی گرفت این می‌شود تصمیم شورا در واقع سند بالادستی است برای قوانین. این آقایانی که توی مجلس هستند توجه کنند گاهی از ما سوال می‌شود که آقا نسبتش با مجلس؛ خوب حالا یک وقت یک موضوعی است که در شورا مطرح نشده در مجلس یک قانون برایش می‌گذارند اشکالی ندارد ما هرگز نمی‌گوییم که تا می‌خواهند یک قانون فرهنگی بگذارند باید از شورا اجازه بگیرند ... لکن آنجایی که شورا تصمیم گیری می‌کند یک مصوباتی می‌گذارد طبعاً بایستی قانون مجلس از آن الهام بگیرد.» (۱۳۹۰/۳/۲۳).

۱۰/۱۱. «فرض کنید حالا مجلس بگوید ما مرکز قانون گذاری هستیم، این شورا چه کاره است؟ این نظر درستی نیست؛ مجلس کار دیگری می‌کند این شورا کار دیگری می‌کند؛ وظایفشان باهم مجزا است با یکدیگر، یا وزارت علوم یا وزارت آموزش و پرورش یا وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی بگوید خوب ما داریم سیاست های فرهنگی بخش خودمان را تنظیم می‌کنیم. این شورا دیگر چه نقشی دارد؟ نه این درست نیست. این شورا نقش دیگری دارد و حضور هر یک از دستگاه ها و رؤسای سازمان های فرهنگی در این شورا به دلیل همان نقش است. حتی من دیدم مجمع تشخیص بعضی حالا می‌گویند اگر سیاست های کشور، سیاست های کلی در مجمع تشخیص باید تنظیم بشود، پس بنابراین اینجا چه کار می‌کند؟ این هم به نظر من ناشی از درست ندیدن وظایف این شورا و وظایف مجمع تشخیص، سیاست های کلی کلیات است. آنچه در اینجا تحقق پیدا می‌کند فراتر از مسئله کلیات است؛ نگاه به واقعیت ها، نگاه به اجرا، نگاه به دستگاه دارد، خودش مجری نیست، اما فرمان عمومی و کلان اجرای فرهنگی در کشور دست این شورا است؛ جایگاه شورا این است. بله سیاست های کلی چارچوبند، یک چارچوب کلی اند، در این چارچوب تصمیم گیری های کلان باید انجام بگیرد و صورت بگیرد، هیچ جای دیگر نداریم ما برای این تصمیم گیری های کلان، جز اینجا. آقای رئیس جمهور اشاره کردند به درستی، که یک مرکزی لازم است برای هماهنگ کردن فعالیت ها ... یک جایی لازم است که ما فعالیت های فرهنگی متنوع و گوناگون و بسیار پراکنده را، این فعالیت های گوناگون را، متنوع را، گسترده را، همه را ما یک سمت و سو، یک جهت بهشان بدهیم. این مرکزش همین جاست... خوب پس طرح های کلان که ناظر به اجراء است، صرفاً سیاستگذاری نیست و در کنار این تصحیح عملکرد کلان دستگاه‌ها...» (۱۳۸۶/۹/۱۷).

۱۰/۱۲. «کارها را به گونه‌ای برنامه‌ریزی کنند که وجود این مجموعه و تصمیمش، حتماً مؤثر باشد و معارضه‌ای هم بین مصوبات این جا و مصوبات مجلس وجود نداشته باشد. حالا ترتیبش چگونه خواهد بود، همان طوری که آقای هاشمی فرمودند، البته باید بررسی شود؛ یک حدّ و مرز مشخصی برای این گذاشته شود. می‌توانید بعضی از مصوبات این شورا

را با تصویب خود شورا بیاورید تا من تأیید کنم. البته در مواردی که واقعاً مصوبات مهمی است که فکر می‌کنید از لحاظ اهمیت موضوع یا اهمیت کار، به صلاح است - نه به عنوان یک رویه کلی - می‌توانید تصمیم‌گیری کنید در مواردی که واقعاً چیزی را می‌خواهید حتماً اجرا و دنبال شود. این را هم چنانچه شما بخواهید و لازم بدانید، ما ابایی و حرفی نداریم» (۱۳۷۵/۹/۲۰).

۱۰/۱۳. «به‌هرحال، خواهش من این است آقایانی که مجربان کارهای فرهنگی هستند، مصوبات این‌جا را مصوبات قانونی و الزامی بدانند. این طور نباشد که هر وقت دلشان خواست، بر طبق آن رفتار کنند و هر وقت دلشان نمی‌خواهد، رفتار نکنند. فرض بفرمایید اعضای این شورا در جلسات متعددی نشستند و سیاستهای فرهنگی را تصویب کردند که سیاستهای فرهنگی خوبی هم بود، بعد - مثلاً - در مجمع تشخیص برود و آن‌جا هیچ مورد توجه قرار نگیرد. این درست نیست. این‌جا یک مرکز اساسی و مهمی است؛ این‌جا برای کار فرهنگی، قطعاً بر مجمع تشخیص، اولویت دارد. حداقل این‌که اصولاً این‌جا برای کار فرهنگی تشکیل شده است، ولی آن‌جا مجموعه‌ای است که مشاورین رهبری هستند. این‌جا منصوبین رهبری هستند که باید بنشینند و راجع به مسائل و سیاستهای فرهنگی بحث کنند و وقتی آن بحث را به مجمع تشخیص می‌فرستند، آن‌جا هم باید با نظر اعتبار به اینها نگاه کند. نمی‌گویم هر چه که این‌جا گفته بودند، عیناً باید در مجمع تشخیص، تصویب میشد؛ مجمع تشخیص هم در این تصمیم حق دارد، ولی باید با چشم اعتبار نگاه و توجه میشد که این کار نشد. البته بعد از آن در دفتر ما مقداری جبران شد و آن سیاستهای فرهنگی که این‌جا مشاهده شده بود، در سیاستهای کلی نظام برای برنامه‌ی سوم مندرج گردید» (۱۳۷۸/۹/۲۳).

۱۰/۱۴. «حالا که جایگاه شورا این جایگاه حساس و مهم است، پس بایستی مصوباتش لازم الاجرا باشد. ... برای این لازم الاجرا بودن یک قاعده و شیوه‌ای پیدا کنید، یک قانونی پیدا کنید، یا تصویب قانونی بشود یا بالاخره یک سازوکاری برای این کار پیدا کنید، ... بنده نظرم، نظر قطعی ام این است که مصوبات اینجا لازم الاجرا است، حالا این را چه جوری می‌خواهید - این لازم الاجرا بودن را - تحقق بخشید، این را به نظر من خود شما پیشنهاد بیاورید ...» (۱۳۸۶/۹/۱۷).

۱۰/۱۵. «آنچه که کلاً به ذهن من می‌رسد، دو مطلب است: یکی این‌که ما در آن زمان، خدمت امام رحمه‌الله‌علیه نوشتیم که ترتیبی داده شود که مصوبات این‌جا تضمین شود. ایشان فرمودند مصوبات این شورا باید اجرا شود - یک تعبیر شبیه به این - ایشان تعبیر قانون نیاوردند؛ یعنی تقید داشتند که ما واقعاً نخواهیم مرکز قانون گذاری - به این معنا درست کنیم. یکی از حضار: امام گفتند که ترتیب اثر داده شود. مقام معظم رهبری: بله، باید ترتیب اثر داده شود؛ این است. یعنی بایستی اجرا شود. تعبیر ایشان، چنین تعبیری بود. ایشان اسم قانون نیاوردند و به عنوان مرکز قانون گذاری قرار ندادند. کمالین‌که مجمع تشخیص مصلحت هم مرکز قانون گذاری به این معنا نیست. طبعاً مجلس شورای اسلامی مرکز قانون گذاری است؛ لیکن مصوبات این‌جا باید اجرا شود. حالا باید ترتیبی داده شود که آن چیزی را که مورد نظر شریف ایشان بود - به نظر ما هم همین خوب است که ما بتوانیم کاری بکنیم که آنچه این‌جا تصویب میشود - حتماً اجرا شود. به صورتی نباشد که این‌جا یک عده از افراد متفکر، صاحب منزلت فرهنگی و فکری و اجتماعی

و غیره بنشینند و چیزی را تصمیم‌گیری کنند، بعد ناگهان مثلاً مجلس در حاشیه‌ی یک مصوبه، همه‌ی آنها را نقض کند و بی‌نتیجه شود! این مصلحت نیست. گاهی می‌شود از طرف دستگاهی یک مصوبه به مجلس برده می‌شود که یک گوشه‌ی آن به چیزی اشاره دارد که به کلی همه‌ی آنچه را که این مجموعه نشست‌اند، فکر و کار کرده‌اند، از بین می‌برد. این گونه نباشد. این را نمی‌خواهیم. البته لازم است که این مورد مطالعه شود» (۱۳۷۵/۹/۲۰).

۱۰/۱۶. «البته مکرراً سؤال میشود که از لحاظ نفوذ قانونی این مصوبات، ما در چه وضعیتی هستیم؟ آیا از لحاظ قانونی، حکم قانون دارد؟ این هم قبلاً عرض شد که بله؛ ما در زمان امام سؤال کردیم، ایشان فرمودند؛ بعد هم همین معنا از طرف ما تأیید شد که مصوبات این شورا لازم‌الاجراست و به هر جا که ابلاغ شد، دستگاه‌های اجرایی موظفند اجرا کنند. نمی‌شود گفت که حالا ما تصمیمی می‌گیریم، بعد یک زمان هم مجلس یک تصمیم می‌گیرد. بله؛ طبیعی است که این هست. البته این جا دستگاه قانونگذاری نیست؛ نمی‌خواهیم تعبیر قانون کنیم. کم‌این که در آن سؤالی هم که از امام شد و جوابی که ایشان فرمودند، اسم قانونگذاری نیامده؛ چون مرکز قانونگذاری در قانون اساسی، یک جاست، لیکن منافاتی ندارد که مصوبات این جا در یک حوزه و در سطح خاصی لازم‌الاجرا باشد، همان‌گونه مصوبات دولت در یک محدوده لازم‌الاجراست. البته ممکن است که یک دستگاه قانونگذاری بیاید و بر خلاف این، یک قانون وضع کند؛ چه مانعی دارد؟» (۱۳۷۶/۱۱/۴).

۱۲. درباره شوراهای عالی انقلاب فرهنگی و فضای مجازی که طبق احکام مقام معظم رهبری ایجاد شده اند لازم است سازوکاری طراحی شود که همزمان دو اصل را مدنظر قرار دهد:

۱. لازم‌الاجرا بودن مصوبات

۲. عدم دخالت در محدوده اختیارات قانونی دستگاه‌های موظف فرهنگی از سوی شورا

بر این اساس سازوکار مذکور در این ماده طراحی شده است.

۱۳. اصل یکصد و هفتاد و هشتم قانون اساسی - ... حدود اختیارات و وظایف شوراهای فرعی را قانون معین می‌کند...

۱۴. اصل هفتاد و یکم قانون اساسی - مجلس شورای اسلامی در عموم مسائل در حدود مقرر در قانون اساسی می‌تواند قانون وضع کند.

۱۵. اصل هفتاد و دوم قانون اساسی - مجلس شورای اسلامی نمی‌تواند قوانینی وضع کند که با اصول و احکام مذهب رسمی کشور یا قانون اساسی مغایرت داشته باشد. تشخیص این امر به ترتیبی که در اصل نود و ششم آمده بر عهده شورای نگهبان است.

۱۶. اصل یکصد و هشتم قانون اساسی - قانون مربوط به تعداد و شرایط خبرگان، کیفیت انتخاب آنها و آیین‌نامه داخلی جلسات آنان برای نخستین دوره باید به وسیله فقهای اولین شورای نگهبان تهیه و با اکثریت آرای آنان تصویب شود و به تصویب نهایی رهبر انقلاب برسد. از آن پس هرگونه تغییر و تجدیدنظر در این قانون و تصویب سایر مقررات مربوط به وظایف خبرگان، در صلاحیت خود آنان است.

۱۷. یک مسئله‌ی مهم، برنامه‌ی هفتم [توسعه] است که حالا شما باید آن را تنظیم کنید. برنامه‌ی هفتم یعنی تکلیف پنج سال آینده‌ی کشور را معین کنید؛ برنامه‌ی هفتم یک سال هم عقب افتاده دیگر، یعنی باید پارسال تمام میشد که

نشد. اصلاً در برنامه‌های پنج‌ساله و به تعبیر رایج برنامه‌های توسعه — که بنده با این کلمه‌ی توسعه هم خیلی موافق نیستم، اما حالا بالاخره مصطلح است — کلی‌گویی فایده‌ای ندارد. گاهی اوقات در این برنامه‌های توسعه یک کلی‌گویی‌هایی میشود که هرگونه اقدامی با هر سلیقه‌ای را می‌شود در آن گنجانند؛ این فایده‌ای ندارد. برنامه بایستی راه را به طور روشن نشان بدهد، و جلوی پای دستگاه‌های اجرایی کشور بگذارد، جلوی پای همه‌ی دست‌اندرکاران کشور باید بگذارد. به نظر ما راهش هم این است که برنامه هفتم را مسئله‌محور کنید؛ یعنی یکی از چیزهایی که در برنامه‌ی هفتم مهم است، مسئله‌محور کردن است. (مقام معظم رهبری - ۱۴۰۱/۳/۴).

۱۸. در آخرین سیاست‌های ابلاغی نیز تعمداً نامی از «توسعه» به چشم نمی‌خورد و این چنین بیان شده است:

بسم الله الرحمن الرحيم

سیاست‌های کلی برنامه هفتم که با اولویت اصلی «پیشرفت اقتصادی توأم با عدالت» تعیین شده است، ابلاغ می‌گردد: از اعضای محترم به‌ویژه رئیس مکرّم مجمع تشخیص مصلحت نظام و نیز دبیرخانه‌ی آن که با فعالیت فشرده و کوشش فراوان در جلسات صحن مجمع و کمیسیون ذی‌ربط، پیش‌نویس سیاست‌های کلی برنامه هفتم را مورد بررسی قرار دادند و نظرات خود را در این زمینه به اینجانب ارائه کردند، تقدیر و تشکر می‌کنم.

مشارکت فعال و مؤثر دولت و مجلس و قوه قضائیه و سایر ارکان نظام نیز شایسته تقدیر است.

تهیه و تصویب قانون برنامه هفتم بر پایه این سیاست‌ها و اجرای دقیق و مسؤانه آن، گامی دیگر در تحقق اهداف نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران خواهد بود همچنان که نظارت فعال هیئت عالی نظارت مجمع تشخیص مصلحت، به حسن اجرای سیاست‌های کلی برنامه، کمک خواهد کرد. شایسته است برخی از راه‌های تحقق سیاست‌ها و الزامات مالی و شاخص‌های کمی که در پیشنهادها مجمع است و در مجموعه سیاست‌های ابلاغی مذکور نیست، در حد وسیع و امکانات دولت در تهیه لایحه مورد توجه و عمل قرار گیرد.

سیدعلی خامنه‌ای

۲۰ شهریور ۱۴۰۱

۱۹. مقام معظم رهبری (۱۴۰۱/۳/۴): در مورد برنامه یک مسئله‌ی مهم، برنامه هفتم [توسعه] است که حالا شما باید آن را تنظیم کنید. برنامه هفتم یعنی تکلیف پنج سال آینده‌ی کشور را معین کنید؛ برنامه‌ی هفتم یک سال هم عقب افتاده دیگر، یعنی باید پارسال تمام میشد که نشد. اصلاً در برنامه‌های پنج‌ساله و به تعبیر رایج برنامه‌های توسعه — که بنده با این کلمه‌ی توسعه هم خیلی موافق نیستم، اما حالا بالاخره مصطلح است — کلی‌گویی فایده‌ای ندارد. گاهی اوقات در این برنامه‌های توسعه یک کلی‌گویی‌هایی می‌شود که هرگونه اقدامی با هر سلیقه‌ای را میشود در آن گنجانند؛ این فایده‌ای ندارد. برنامه باید راه را به طور روشن نشان بدهد، و جلوی پای دستگاه‌های اجرایی کشور بگذارد، جلوی پای همه‌ی دست‌اندرکاران کشور باید بگذارد. به نظر ما راهش هم این است که برنامه‌ی هفتم را مسئله‌محور کنید؛ یعنی یکی از چیزهایی که در برنامه هفتم مهم است، مسئله‌محور کردن است.

۲۰. اصل هفتاد و چهارم قانون اساسی - لوایح قانونی پس از تصویب هیئت وزیران به مجلس تقدیم می‌شود و طرح‌های قانونی به پیشنهاد حداقل پانزده نفر از نمایندگان، در مجلس شورای اسلامی قابل طرح است.

۲۱. اصل یکصدوسی و چهارم - ریاست هیئت وزیران با رئیس‌جمهور است که بر کار وزیران نظارت دارد و با اتخاذ تدابیر لازم به هماهنگی ساختن تصمیم‌های وزیران و هیئت دولت می‌پردازد و با همکاری وزیران، برنامه و خط‌مشی دولت را تعیین و قوانین را اجرا می‌کند. در موارد اختلاف نظر و یا تداخل در وظایف قانونی دستگاه‌های دولتی در صورتی که نیاز به تفسیر یا تغییر قانون نداشته باشد، تصمیم هیأت وزیران که به پیشنهاد رئیس‌جمهور اتخاذ می‌شود لازم الاجراست. رئیس‌جمهور در برابر مجلس مسئول اقدامات هیأت وزیران است.

۲۲. اصل هشتادوهفتم قانون اساسی - رئیس‌جمهور برای هیأت وزیران پس از تشکیل و پیش از هر اقدام دیگر باید از مجلس رای اعتماد بگیرد. در دوران تصدی نیز در مورد مسائل مهم و مورد اختلاف می‌تواند از مجلس برای هیأت وزیران تقاضای رای اعتماد کند.

۲۳. مرقومه مقام معظم رهبری - مسئولیت صدور مجوز و تنظیم مقررات صوت و تصویر فراگیر در فضای مجازی و نظارت بر آن منحصرأ بر عهده سازمان صداوسیماست.

۲۴. اصل یکصدوسوم قانون اساسی - استانداران، فرمانداران، بخشداران و سایر مقامات کشوری که از طرف دولت تعیین می‌شوند در حدود اختیارات شوراها ملزم به رعایت تصمیمات آنها هستند.

۲۵. اصل یکصدوپنجم قانون اساسی - تصمیمات شوراها نباید مخالف موازین اسلام و قوانین کشور باشد.

۲۶. به موجب اصول (۱۵۶) و (۱۵۸) قانون اساسی به منظور ایجاد تشکیلات قضایی و اداری لازم و متناسب با وظایف مقرر در اصل (۱۵۶) رییس قوه قضاییه می‌تواند آیین‌نامه وضع کند. نظریه تفسیری شورای نگهبان به شماره ۹۰/۳۰/۴۳۴۵۸ مورخ ۱۳۹۰/۶/۲ در ذیل اصل (۱۳۸) قانون اساسی بیان می‌کند: «بدیهی است رییس قوه قضاییه نمی‌تواند برای دستگاه‌های خارج از این قوه آیین‌نامه وضع نماید، اما می‌تواند در حدود اختیارات مذکور در قانون اساسی، آیین‌نامه تصویب کند، در این صورت آیین‌نامه مصوب ایشان برای همه دستگاه‌ها لازم‌الاتباع است».

۲۷. اصل یکصدوشصت و یکم قانون اساسی - دیوان عالی کشور به منظور نظارت بر اجرای صحیح قوانین در محاکم و ایجاد وحدت رویه قضایی و انجام مسئولیتهایی که طبق قانون به آن محول می‌شود بر اساس ضوابطی که رییس قوه قضاییه تعیین می‌کند تشکیل می‌گردد.

۲۸. بند «۵» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری.

۲۹. معیار و مبنای تعیین سلسله‌مراتب بر چهار محور استوار است که تلاش شده در پیشنهاد حاضر مدنظر قرار گیرد:

- معیار شکلی شامل فرایند وضع آن؛

- معیار ماهوی

- معیار مرجع واضع

- معیار دایره شمول

۳۰. بند «۵» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری - طبقه‌بندی و تعیین هرم سلسله‌مراتب کلیه سیاست‌ها، قوانین

و مقررات بر اساس نص یا تفسیر اصول قانون اساسی حسب مورد، از طریق مجلس شورای اسلامی.

۳۱. در چارچوب موازین اسلامی و قانون اساسی و تفاسیر آن، بالاترین هنجار در نظام حقوقی جمهوری اسلامی احکام

حکومتی یا فرمان‌های ولی فقیه است. این احکام در نظرات شورای نگهبان معمولاً به دو دسته تقسیم می‌شود. نخست احکام حکومتی که مستقیماً صادر می‌شود و معمولاً مستند به اصل (۵۷) قانون اساسی تحلیل می‌شود. دوم شامل احکامی مانند سیاست‌های کلی نظام یا سایر مواردی که در قانون اساسی تصریح شده و از اختیارات رهبری برشمرده شده است. موارد مذکور معمولاً در قالب اصل (۱۱۰) قانون اساسی تحلیل می‌شوند و در ذیل این سلسله مراتب به تفکیک مورد توجه قرار گرفته‌اند.

۳۲. مرقومه مقام معظم رهبری بر سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز (۱۳۸۲) - قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ترجمان خواسته‌ها و آرمان‌های ملت ایران و نشان‌دهنده جهت و مسیر حرکت مردم و چارچوب کلی برای تدوین قوانین و سیاست‌های کلی نظام است. یکی از ویژگی‌های ممتاز قانون اساسی، قدرت انعطاف و انطباق با شرایط و تحولات است و برای خروج از معضلات و استفاده بیشتر از نظرات افراد خبره و صاحب‌نظران راه‌حل‌های عملی ارائه نموده است. اینک در مرحله جدید از تعیین سیاست‌های کلی نظام و در پی دریافت مشورت‌های مجمع تشخیص مصلحت نظام مطابق بند یکم اصل ۱۱۰ قانون اساسی اولین مجموعه از سیاست‌های کلی و بلندمدت جمهوری اسلامی در موضوعاتی که در نظر آن مجمع از اولویت بیشتری برخوردار بوده است (امنیت اقتصادی، انرژی، منابع آب، بخش معدن، منابع طبیعی و بخش حمل و نقل) تعیین و به قوای سه‌گانه کشور ابلاغ می‌گردد. در پایان ضمن یادآوری دو نکته بر خود لازم می‌دانم از زحمات رئیس و اعضای محترم مجمع تشخیص مصلحت نظام و دبیرخانه کلیه مسؤولان و افراد صاحب‌نظر که در فراهم آمدن چنین مجموعه‌ای نقش داشته‌اند سپاسگزاری کنم. اینجانب با توجه به اصل ۱۱۰ قانون اساسی نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های ابلاغی را برعهده مجمع تشخیص مصلحت نظام نهاده‌ام آن مجمع موظف است با سازوکار مصوب، گزارش نظارت خود را به اینجانب ارائه کند. سیاست‌های ابلاغی در چارچوب اصول قانون اساسی نافذ است و تخطی از این قانون در اجرای سیاست‌های کلی پذیرفته نیست مزید توفیقات همگان را از خداوند متعال خواستارم.

۳۳. اصل یکصد و هفتاد و هشتم قانون اساسی - به منظور تأمین منافع ملی و پاسداری از انقلاب اسلامی و تمامیت ارضی و حاکمیت ملی، «شورای عالی امنیت ملی» به ریاست رئیس‌جمهور، با وظایف زیر تشکیل می‌گردد:

۱- تعیین سیاست‌های دفاعی - امنیتی کشور در محدوده سیاست‌های کلی تعیین‌شده از طرف مقام رهبری ۲- هماهنگ نمودن فعالیت‌های سیاسی، اطلاعاتی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در ارتباط با تدابیر کلی دفاعی - امنیتی ۳- بهره‌گیری از امکانات مادی و معنوی کشور برای مقابله با تهدیدهای داخلی و خارجی... شورای عالی امنیت ملی به تناسب وظایف خود شوراهای فرعی از قبیل شورای دفاع و شورای امنیت کشور تشکیل می‌دهد. ریاست هر یک از شوراهای فرعی با رئیس‌جمهور یا یکی از اعضای شورای عالی است که از طرف رئیس‌جمهور تعیین می‌شود. حدود اختیارات و وظایف شوراهای فرعی را قانون معین می‌کند و تشکیلات آنها به تصویب شورای عالی می‌رسد. مصوبات شورای عالی امنیت ملی پس از تأیید مقام رهبری قابل اجراست.

۳۴. بند «۸» اصل یکصد و نهم قانون اساسی - حل معضلات نظام که از طُرُق عادی قابل حل نیست، از طریق مجمع تشخیص مصلحت نظام.

۳۵. اصل یکصد و دوازدهم قانون اساسی - مجمع تشخیص مصلحت نظام برای تشخیص مصلحت در مواردی که مصوبه مجلس شورای اسلامی را شورای نگهبان خلاف موازین شرع و یا قانون اساسی بداند و مجلس با در نظر گرفتن مصلحت نظام، نظر شورای نگهبان را تأمین نکند و مشاوره در اموری که رهبری به آنان ارجاع می‌دهد و سایر وظایفی که در این قانون ذکر شده است به دستور رهبری تشکیل می‌شود. اعضای ثابت و متغیر این مجمع را مقام رهبری تعیین می‌نماید. مقررات مربوط به مجمع توسط خود اعضاء تهیه و تصویب و به تأیید مقام رهبری خواهد رسید.

۳۶. اصل پنجاه و نهم - در مسائل بسیار مهم اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ممکن است اعمال قوه مقننه از راه همه پرسی و مراجعه مستقیم به آرای مردم صورت گیرد. در خواست مراجعه به آرای عمومی باید به تصویب دوسوم مجموع نمایندگان مجلس برسد.

۳۷. اصل یکصد و هشتم قانون اساسی - قانون مربوط به تعداد و شرایط خبرگان، کیفیت انتخاب آنها و آیین‌نامه داخلی جلسات آنان برای نخستین دوره باید به وسیله فقهای اولین شورای نگهبان تهیه و با اکثریت آرای آنان تصویب شود و به تصویب نهایی رهبر انقلاب برسد. از آن پس هرگونه تغییر و تجدیدنظر در این قانون و تصویب سایر مقررات مربوط به وظایف خبرگان، در صلاحیت خود آنان است.

۳۸. در زمانی که در موارد مشابه، آرای متفاوتی از شعب دیوان صادر شده باشد، دیوان عالی کشور رأی وحدت رویه صادر می‌کند. این آرا برای شعب دیوان عالی کشور و دادگاه‌ها و سایر مراجع اعم از قضایی و غیر آن لازم‌الاتباع است. همچنین دیوان عدالت اداری نیز به موجب مواد (۱۲) و (۸۹) قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۹۲، دارای صلاحیت صدور آرای وحدت رویه است.

۳۹. تجربیات کشورهای توسعه یافته از جمله استرالیا و نیوزلند نیز نشان می‌دهد که لازم است قانون خاصی در مورد قانون‌نویسی وضع شود تا بر روند قانونگذاری، استانداردهای یکسانی حاکم شود. همچنین بهتر است همچون این کشورها، قانون قانون‌نویسی در قالب لایحه تنظیم گردد، چرا که همان گونه که قبلاً ذکر شد پیش‌نویس بیشتر قوانین، توسط دولت تهیه می‌شود و دولت و دستگاه‌های زیر نظر آن به دلیل تجربیات اجرایی، دارا بودن تشکیلات اداری لازم و نیروهای کارشناس کافی به نحو بهتری می‌توانند چنین لایحه‌ای را تهیه نمایند. از این رو، در این قانون بر اساس محورهای سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری تلاش شده است، نخست، هنجارهای حقوقی تعریف و تبیین شوند، دوم، چگونگی تهیه پیش‌نویس قوانین مشخص شود و نظام واحدی جهت تهیه پیش‌نویس قوانین پیش‌بینی شود، سوم، سلسله مراتب میان هنجارهای حقوقی تعیین شود و در آخر، الزامات حاکم بر وضع قوانین و حدود وظایف و اختیارات مراجع وضع قواعد نیز تعیین شود.

۴۰. بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری - «رعایت اصول قانونگذاری و قانون‌نویسی و تعیین سازوکار برای انطباق لوایح و طرح‌های قانونی با تأکید بر: قابل اجرا بودن قانون و قابل سنجش بودن اجرای آن، معطوف بودن به نیازهای واقعی، شفافیت و عدم ابهام، استحکام در ادبیات و اصطلاحات حقوقی، بیان شناسه تخصصی هر یک از لوایح و طرح‌های قانونی و علت پیشنهاد آن، ابتنا بر نظرات کارشناسی و ارزیابی تأثیر اجرای قانون، ثبات، نگاه بلندمدت و ملی، انسجام قوانین و عدم تغییر یا اصلاح ضمنی آنها بدون ذکر شناسه تخصصی، جلب مشارکت حداکثری مردم، ذی‌نفعان و نهادهای قانونی مردم‌نهاد تخصصی و صنفی در فرایند قانونگذاری، عدالت محوری در قوانین و اجتناب از

تبعیض ناروا، عمومی بودن قانون و شمول و جامعیت آن و حتی الامکان پرهیز از استثنای قانونی».

۴۱. بند «۱۵» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری - «تعیین اولویت‌های قانونگذاری با محوریت: گره‌گشایی از امور اجرایی

کشور، اصول اجرا نشده قانون اساسی، سند چشم‌انداز، سیاست‌های کلی نظام، برنامه پنج‌ساله توسعه و مطالبات رهبری».

۴۲. بند «۱۱» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری - «تعیین سازوکار از سوی مجلس شورای اسلامی برای تشخیص

قابلیت طرح در مجلس (موضوع اصل هفتاد و پنجم قانون اساسی) قبل از طرح و اعلام وصول».

۴۳. باید خاطر نشان ساخت که در اغلب کشورها بیش از ۸۰ درصد قوانین، ناشی از لوایح پیشنهادی دولت هستند و تصویب

قوانین منبعت از لوایح بر طرح‌ها برتری دارند چرا که مرحله تدوین لوایح، معمولاً طولانی‌تر از مرحله تدوین طرح‌ها است.

مرحله مطالعه علمی لوایح گاه بیش از یک سال طول می‌کشد و معمولاً در این مرحله از خدمات کارشناسان و متخصصان

استفاده می‌شود. در حالی که طرح‌ها معمولاً با تصمیم فوری نمایندگان تدوین می‌گردند. مجلس، فرصت کافی برای بررسی

لوایح بویژه لوایح غیرمالی را ندارد و به همین خاطر، گاه در مدت زمان کوتاهی، چند قانون به تصویب مجلس می‌رسد. دوم

این که در مراحل تدوین لوایح، نهادهای مختلف دولتی و گاه غیردولتی دخالت و مشارکت دارند. برای نمونه، یک یا چند

دستگاه اجرایی یا مرکز پژوهشی، نخستین گام‌های مربوط به تدوین یک لایحه را برمی‌دارند، پس از آن، وزارتخانه فرآیند

تدوین لایحه را پیگیری می‌کند و سرانجام هیات وزیران به عنوان نهاد مسئول تصویب لوایح، لایحه تهیه شده را پس از

بررسی در کمیسیون‌های اصلی و فرعی خود، مورد بررسی و تصویب قرار می‌دهد.

۴۴. در خصوص استرداد لوایح در حال حاضر ماده (۱۳۴) آیین‌نامه داخلی مجلس حکم کرده است:

«ماده ۱۳۴- استرداد لوایح قانونی با تصویب هیأت وزیران به ترتیب ذیل امکانپذیر خواهد بود:

۱- در صورتی که استرداد پیش از تصویب کلیات لایحه در مجلس باشد رئیس‌جمهور کتباً با ذکر دلیل آن را مسترد

می‌نماید و گزارش آن در جلسه علنی اعلام می‌شود.

۲- در صورتی که استرداد پس از تصویب کلیات لایحه و در هر مرحله تا پیش از تصویب نهایی باشد، وزیر مربوط یا

یکی از معاونان رئیس‌جمهور به تناسب موضوع ضمن ارائه درخواست رئیس‌جمهور می‌تواند با ذکر دلیل در جلسه علنی

مجلس و صحبت یک نفر مخالف هر یک به مدت ده دقیقه و تصویب مجلس آن را مسترد نماید».

• این پیشنهاد به دلیل داشتن ماهیت آیین‌نامه داخلی مجلس نیازمند دوسوم آرای نمایندگان حاضر است.

۴۵. بند «۱۶» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری - رعایت تدابیر فرماندهی کل نیروهای مسلح در قانونگذاری برای

نیروهای مسلح.

۴۶. بند «۱۵» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری - «تعیین اولویت‌های قانونگذاری با محوریت: گره‌گشایی از امور اجرایی

کشور، اصول اجرانشده قانون اساسی، سند چشم‌انداز، سیاست‌های کلی نظام، برنامه پنج ساله توسعه و مطالبات رهبری».

۴۷. باتوجه به رویکرد تقویت جایگاه کمیسیون‌های تخصصی و ارتقاء ظرفیت تخصصی آن‌ها در فرایند قانونگذاری و

نظارتی از طریق مجلس شورای اسلامی، تدوین نظام مسائل و اولویت‌های تقنینی و نظارتی در هر دوره قانونگذاری با

ملاحظه اسناد بالادستی از تکالیف ابتدای هر کمیسیون در شروع کار مقرر گردیده است.

۴۸. اصل هفتاد و دوم قانون اساسی - «مجلس شورای اسلامی نمی‌تواند قوانینی وضع کند که با اصول و احکام

مذهب رسمی کشور یا قانون اساسی مغایرت داشته باشد».

۴۹. اصل یکصد و دوازدهم قانون اساسی - مجمع تشخیص مصلحت نظام برای تشخیص مصلحت در مواردی که مصوبه مجلس شورای اسلامی را شورای نگهبان خلاف موازین شرع و یا قانون اساسی بداند و مجلس با در نظر گرفتن مصلحت نظام، نظر شورای نگهبان را تأمین نکند و مشاوره در اموری که رهبری به آنان ارجاع می‌دهد و سایر وظایفی که در این قانون ذکر شده است به دستور رهبری تشکیل می‌شود. اعضای ثابت و متغیر این مجمع را مقام رهبری تعیین می‌نماید. مقررات مربوط به مجمع توسط خود اعضاء تهیه و تصویب و به تأیید مقام رهبری خواهد رسید

۵۰. حکم مربوط به این بند را می‌توان در بند «ج» ماده (۱۱۷) که «دوسوم مجموع نمایندگان» را به عنوان نصاب تعیین کرده و شامل موارد ضروری و خاص است اضافه کرد. همچنین در ماده (۲۰۰) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس بیان کرده است: «پس از بررسی گزارش کمیسیون که در آن نظر شورای نگهبان ملحوظ شده است و رأی‌گیری نسبت به آن، مصوبه مجدداً به شورای نگهبان ارسال می‌شود. اگر این مصوبه هنوز وافی به نظرات شورای نگهبان نباشد، مجدداً در مجلس مطرح می‌گردد، در صورتی که مجلس با در نظر گرفتن حفظ مصلحت نظام همچنان بر رأی خود باقی باشد رئیس مجلس مصوبه مذکور را به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارسال می‌دارد. مجمع موظف است تنها در موارد اختلاف و دیگر موارد مربوط به آن اظهار نظر قطعی نموده و گزارش آن را جهت طی مراحل بعدی به رئیس مجلس اعلام نماید.»

این پیشنهاد به دلیل داشتن ماهیت آیین‌نامه داخلی مجلس نیازمند دوسوم آرای نمایندگان حاضر است.

۵۱. بند «۱۲» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری - ضابطه‌مندسازی و تعیین نصاب بالا برای ارجاع به مجمع تشخیص مصلحت نظام در موارد تعارض مصوبه مجلس با نظر شورای نگهبان.

۵۲. هدف این ماده تضمین پایبندی به شرع و قانون اساسی و عدم توسعه‌ی موارد خلاف و استثنا بوده که احاله امور به مصلحت را محدود نماید. استفاده از این سازوکار باید هزینه بیشتری داشته باشد تا اصرار بر مصوبات خلاف شرع و قانون اساسی امری عادی تلقی نشود.

۵۳. ماده ۱۴۹- الف) هنگام رسیدگی به کلیات گزارش کمیسیون اصلی در جلسه رسمی مجلس، ابتداء سخنگوی کمیسیون حداکثر به مدت ده دقیقه توضیحات لازم را ارائه می‌کند و در صورت ثبت نام نمایندگان، حداکثر سه نفر مخالف و سه نفر موافق به ترتیب یک مخالف و یک موافق هر کدام حداکثر پنج دقیقه نظرات خود را درباره قبول یا رد کلیات بیان می‌نمایند و نماینده دولت و سخنگوی کمیسیون در صورت تمایل هر کدام حداکثر به مدت پنج دقیقه نظرات خود را بیان می‌کنند و برای کلیات رأی‌گیری می‌شود. در طرح‌ها و لوایح مهم یا مفصل، به پیشنهاد کتبی پانزده نفر از نمایندگان یا رئیس جلسه و تصویب مجلس مدت زمان‌های مذکور دوبرابر می‌شود.

ب) پس از تصویب کلیات، به جزئیات طرح‌ها و لوایح به ترتیب زیر رسیدگی می‌شود و در صورت وجود مخالف هر ماده، یک مخالف و یک موافق و پس از آن نماینده دولت و سخنگوی کمیسیون هر یک حداکثر پنج دقیقه صحبت می‌کند. ۱- در ابتدا، ماده واحده و یا هر یک از مواد یا اجزا توسط یکی از اعضای هیئت رئیسه قرائت می‌شود. سپس پیشنهادها چاپ‌شده کمیسیون‌های فرعی و نمایندگان به ترتیب برای بازگشت به لایحه یا طرح، حذف کل یا جزء و پیشنهاد اصلاحی به شرح فوق مطرح می‌شود و رأی‌گیری به عمل می‌آید. در این مرحله پیشنهاد حذف کل یا جزء تا قبل از ورود به ماده در صحن پذیرفته می‌شود.

۲- اگر پیشنهاد چاپ‌شده‌ای مطابق بند «۱» وجود نداشته باشد، مصوبه کمیسیون اصلی در خصوص ماده‌واحد، هر یک از مواد یا اجزاء به رأی گذاشته می‌شود.

۳- در صورت عدم تصویب موارد مذکور در بندهای «۱» و «۲»، مجدداً پیشنهاد حذف در مجلس پذیرفته و در مورد آن رأی‌گیری می‌شود.

۴- پس از مراحل فوق، برای ماده مورد بحث با اصلاحات انجام‌شده رأی‌گیری به عمل می‌آید و چنانچه به تصویب نرسید، پیشنهادهای جدید قابل طرح است و در صورت عدم وجود پیشنهاد جدید جهت بررسی مجدد به کمیسیون اصلی ارجاع می‌شود.

۵- در هر مرحله که پیشنهاد اصلاح، بازگشت به لایحه یا طرح و یا مصوبه کمیسیون اصلی به تصویب مجلس برسد، پیشنهاد الحاقی مرتبط و غیرمغایر با مصوبه به تشخیص رئیس جلسه، به ترتیب کمیسیون‌های فرعی و نمایندگان مطرح و رأی‌گیری به عمل می‌آید.

۶- نسبت به آن دسته از مواد که مجدداً به کمیسیون اصلی ارجاع می‌شود، هر یک از نمایندگان می‌توانند در مهلت مقرر با حضور در کمیسیون پیشنهادهای خود را مطرح کنند. پس از چاپ و توزیع گزارش کمیسیون اصلی در موارد ارجاعی به کمیسیون، هر یک از نمایندگان می‌توانند تا دوازده ساعت پس از توزیع گزارش کمیسیون اصلی پیشنهادهای خود را جهت طرح در جلسه رسمی مجلس به هیئت رئیسه مجلس ارائه نمایند.

تبصره- در صورت عدم آمادگی یا عدم حضور سخنگوی کمیسیون، به ترتیب رئیس یا یکی از نواب رئیس یا سایر اعضای کمیسیون به جای وی از نظر کمیسیون دفاع می‌کند.

۵۴. بند «۱۳» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری - «بازنگری در مصوباتی که براساس مصلحت در مجمع تشخیص مصلحت نظام تصویب شده است از حیث تعیین دوره اعتبار مصلحت».

۵۵. بند «۲» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری - ارزیابی و پالایش قوانین و مقررات موجود کشور از حیث مغایرت با موازین شرعی و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و ایجاد سازوکار لازم برای تضمین اصل چهارم قانون اساسی.

۵۶. بند «۴» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری - نظارت بر عدم مغایرت یا انطباق قوانین با سیاست‌های کلی نظام، با همکاری شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت نظام و تصویب قوانین لازم برای تحقق هر یک از سیاست‌های کلی نظام.

۵۷. بند «۱۲» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری - «ضابطه‌مندسازی و تعیین نصاب بالا برای ارجاع به مجمع تشخیص مصلحت نظام در موارد تعارض مصوبه مجلس با نظر شورای نگهبان».

۵۸. اصل چهارم قانون اساسی - کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر اینها باید بر اساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر بر عهده فقهای شورای نگهبان است.

۵۹. جزء «۱-۴» پیوست حکم دوره هشتم مجمع تشخیص مصلحت نظام (ابلاغی ۱۳۹۶/۵/۳۰)، ابلاغی مقام معظم رهبری - «وظایف صحن مجمع در امر نظارت به جمع برگزیده‌ای از اعضای مجمع انتقال یابد و انتخاب این

جمع برعهده اعضای مجمع است.»

۶۰. نظریه تفسیری شورای نگهبان در خصوص اصل یکصد و دوازدهم قانون اساسی به شماره ۸۳/۳۰/۷۵۴۷-

مستفاد از اصل ۱۱۲ قانون اساسی اینست که مجمع تشخیص مصلحت نظام حق تشخیص مصلحت در مصوبه‌های از مجلس شورای اسلامی را دارد که شورای نگهبان در مورد آن اعلام نظر نموده باشد و تمام یا قسمتی از آن را خلاف شرع یا مغایر قانون اساسی بداند هرگاه شورای نگهبان قسمتی از مصوبه‌ای را مبهم دانسته و از مجلس شورای اسلامی خواستار بیان مراد خود از آن قسمت شده باشد تا پس از آن اعلام نظر کند قبل از تبیین مراد و اعلام نظر شورای نگهبان درباره آن مجمع تشخیص مصلحت نظام حق بررسی و اعلام تشخیص مصلحت در موارد خلاف را ندارد.

۶۱. بند «۱۴» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری- «رعایت صلاحیت ذاتی قوای سه‌گانه در قوانین مربوط به

تشکیل نهادهایی از قبیل شوراهای عالی؛ بازنگری در قوانین موجود این نهادها؛ پیش‌بینی سازوکار کارآمد قانونی لازم برای تضمین عدم مغایرت مصوبات آنها با قوانین عادی».

۶۲. این بند از سیاست‌ها ارتباطی با شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای عالی فضای مجازی و شورای عالی امنیت ملی ندارد. به دلیل آنکه اولاً دو شورای نخست به موجب «قانون» مصوب مجلس پدید نیامده‌اند که قابل بازنگری باشد و شورای عالی امنیت ملی نیز به موجب قانون اساسی و غیرقابل بازنگری توسط قانون عادی است و ثانیاً قید «عدم مغایرت مصوبات با قوانین عادی» نمی‌تواند ناظر به مصوبات این شوراها که عمدتاً از جنس سیاستگذاری تلقی می‌شوند تعلق گیرد. لذا مشخصاً این فصل در خصوص قسم دیگری از شوراهای عالی که عمدتاً ذیل قوه مجریه هستند و مصوبات آنها حکم مقرر دارند، نگاشته شده است.

۶۳. اصل پنجاه و هفتم قانون اساسی - قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران عبارتند از: قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضائیه که زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت بر طبق اصول آینده این قانون اعمال می‌گردند. این قوا مستقل از یکدیگرند.

تمشیت امور اجرایی منحصراً در اختیار قوه مجریه است و مداخلات قانونگذار در امور اجرایی توصیه نمی‌شود.

اصل شصتم قانون اساسی - اعمال قوه مجریه جز در اموری که در این قانون مستقیماً بر عهده رهبری گذارده شده، از طریق رئیس جمهور و وزراست.

اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی - علاوه بر مواردی که هیئت وزیران یا وزیری مأمور تدوین آیین‌نامه‌های اجرایی قوانین می‌شود، هیئت وزیران حق دارد برای انجام وظایف اداری و تأمین اجرای قوانین و تنظیم سازمان‌های اداری به وضع تصویب‌نامه و آیین‌نامه بپردازد. هر یک از وزیران نیز در حدود وظایف خویش و مصوبات هیئت وزیران حق وضع آیین‌نامه و صدور بخشنامه را دارد، ولی مفاد این مقررات نباید با متن و روح قوانین مخالف باشد. دولت می‌تواند تصویب برخی از امور مربوط به وظایف خود را به کمیسیون‌های متشکل از چند وزیر واگذار نماید. مصوبات این کمیسیون‌ها در محدوده قوانین پس از تأیید رئیس جمهور لازم‌الاجرا است

۶۴. تعداد شوراهای تأسیس شده توسط مقنن رو به فزونی بوده و ساماندهی این شوراها در جهت کارآمدی نظام اداری و اجرایی کشور ضروری به نظر می‌رسد لذا این فصل در جهت کاهش هزینه‌های عمومی، رفع تداخل وظایف و موازی

کاری، یکپارچگی و ایجاد انسجام در نظام مدیریت تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی در سطح کلان قوه مجریه و تقویت و اثربخشی نقش تنظیم‌گری و هماهنگ‌سازی نهاد هیئت وزیران و اجرای اصل (۱۳۸) قانون اساسی، پیشنهاد شده است. ۶۵. مقررہ‌گذاری، صرفاً در صلاحیت وزیر یا هیئت وزیران است و نمی‌توان در اختیار شوراهایی که اعضای غیر از وزیر دارند قرار گیرد. تمرکز این امور در وزرا به منظور پاسخگویی، پرهیز از موازی‌کاری، عدم شفافیت و عدم لوٹ شدن مسئولیت و قابلیت نظارت فعال مجلس شورای اسلامی است.

۶۶. رعایت صلاحیت ذاتی قوای سه‌گانه موضوع مهمی است. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران شوراهای «فراقوه‌ای» را به رسمیت نمی‌شناسد. مگر در موارد ضرورت که حسب مورد با اختیار ولی‌فقیه شکل می‌گیرد.

۶۷. در صورت نیاز به کار تخصصی، هیئت وزیران می‌تواند کمیسیون‌های متشکل از چندوزیر شکل دهد و ذیل هر کمیسیون از صاحب‌نظران دعوت نماید.

۶۸. اصل (۱۲۴) **قانون اساسی** - «رئیس‌جمهور می‌تواند برای انجام وظایف قانونی خود معاونانی داشته باشد. معاون اول رئیس‌جمهور با موافقت وی اداره هیئت وزیران و مسئولیت هماهنگی سایر معاونت‌ها را به‌عهده خواهد داشت». بر این اساس تعیین معاون از اختیارات رئیس‌جمهور بوده و مجلس نمی‌تواند رئیس‌جمهور را به داشتن معاونانی الزام کند.

۶۹. ب - مؤسسات خصوصی حرفه‌ای عهده دار خدمات عمومی، اشخاص حقوقی غیر از دستگاه‌های اجرایی هستند که طبق قانون عهده دار یک یا چند امر عمومی می‌باشند، نظیر سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران، سازمان‌های نظام مهندسی، اتاق‌های بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، اصناف و تعاون، مراکز و کانون‌های استانی و کلا و کارشناسان رسمی دادگستری

۷۰. **بند «۸» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری** - «تعیین وظایف دولت و مجلس در مورد تعداد وزرا و وظایف و اختیارات آنان، وظایف قانونی رئیس‌جمهور موضوع اصل شصتم و یکصد و بیست و چهارم قانون اساسی و هرگونه ادغام، الحاق، انتزاع و ایجاد سازمان‌های اداری، از طریق تصویب قانون».

۷۱. «تعیین وظایف دولت و مجلس» در خصوص سه موضوع در این بند از سیاست‌ها تأکید شده است که عبارت است از:

- «تعداد وزرا و وظایف و اختیارات آنان»؛

- «وظایف قانونی رئیس‌جمهور موضوع اصل شصتم و یکصد و بیست و چهارم قانون اساسی»؛

- «هرگونه ادغام، الحاق، انتزاع و ایجاد سازمان‌های اداری».

مفاد این بند صراحتاً در صلاحیت مجلس شورای اسلامی بوده و باید از طریق تصویب قانون، پیگیری و اجرا شود.

۷۲. اصل یکصد و سی و سوم قانون اساسی - «وزرا توسط رئیس‌جمهور تعیین و برای گرفتن رأی اعتماد به مجلس معرفی می‌شوند... تعداد وزیران و حدود اختیارات هر یک از آنان را قانون معین می‌کند».

۷۳. **نظریه‌ی تفسیری شورای نگهبان به شماره ۹۰/۳۰/۴۲۲۴۹ مورخ ۱۳۹۰/۲/۲۱** - «با توجه به وضوح اصول قانون اساسی خصوصاً اصل ۱۳۳، هرگونه تغییر در وظایف و اختیارات قانونی و نیز ادغام دو یا چند وزارتخانه، باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد و تا قبل از تصویب مجلس، تغییری در مسئولیت و اختیارات وزیران و وزارتخانه‌های قبلی به‌وجود نخواهد آمد».

بنابراین در صلاحیت انحصاری مجلس بر تعیین موارد مذکور تردیدی وجود ندارد و این امر می‌تواند با ارائه‌ی طرح از سوی نمایندگان یا لایحه از سوی دولت صورت پذیرد که البته رعایت اصل هفتادوپنجم قانون اساسی در موارد ارائه‌ی طرح ضروری است.

۷۴. اصل (شصتم) **قانون اساسی** - «اعمال قوه مجریه جز در اموری که در این قانون مستقیماً برعهده رهبری گذارده شده، از طریق رئیس جمهور و وزرا است». اعمال قوه مجریه به معنای اجرای قوانین است فلذا وظایف آن به موجب قانون اساسی و قوانین عادی تعیین می‌شود. کمااینکه در اصل (۱۲۲) قانون اساسی، آمده است: «رئیس جمهور در حدود اختیارات و وظایفی که به موجب قانون اساسی و یا قوانین عادی به عهده دارد در برابر ملت و رهبر و مجلس شورای اسلامی مسئول است». برخی از وظایف رییس جمهور حسب اصول قانون اساسی عبارتند از:

دومین مقام رسمی کشور پس از رهبری و ریاست قوه مجریه در اموری که مستقیماً به رهبری مربوط نمی‌شود (اصل ۱۱۳)، ریاست هیئت وزیران و نظارت بر وزرا و ایجاد هماهنگی میان ایشان (اصل ۱۳۴)، انتخاب وزیران و معرفی آنان به مجلس و عزل آنها (اصول ۱۳۳ و ۱۳۶)، مسئولیت امور برنامه و بودجه و اداری و استخدامی کشور (اصل ۱۲۶)، امضای قوانین (اصل ۱۲۳)، امضای استوارنامه سفر (اصل ۱۲۸)، اعطای نشان‌های دولتی (اصل ۱۲۹) و برخی موارد دیگر. لذا مجلس باید در همین چارچوب و با رعایت این موارد به قانونگذاری اقدام کند.

۷۵. ب - مؤسسات خصوصی حرفه ای عهده دار خدمات عمومی، اشخاص حقوقی غیر از دستگاه‌های اجرایی هستند که طبق قانون عهده‌دار یک یا چند امر عمومی می‌باشند، نظیر سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران، سازمان‌های نظام مهندسی، اتاق‌های بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، اصناف و تعاون، مراکز و کانون‌های استانی و کلا و کارشناسان رسمی دادگستری

۷۶. بند «۵» **سیاست‌های کلی قضایی (۱۳۸۱)** - تمرکز دادن کلیه امور دارای ماهیت قضایی در قوه قضائیه با تعریف ماهیت قضایی و اصلاح قوانین و مقررات مربوط براساس آن و رسیدگی ماهوی قضایی به همه دادخواهی‌ها و تظلمات. ۷۷. بند «۲» **سیاست‌های کلی قضایی پنج‌ساله (۱۳۸۸)** - تمرکز کلیه امور دارای ماهیت قضایی در قوه قضائیه. ۷۸. ماده (۵۸۴) **قانون تجارت** - تشکیلات و مؤسسات که برای مقاصد غیر تجارتي تأسیس شده یا بشوند از تاریخ ثبت در دفتر ثبت مخصوصی که وزارت عدلیه معین خواهد کرد شخصیت حقوقی پیدا میکنند.

۷۹. ماده (۲۹) **قانون برنامه ششم توسعه** - دولت مکلف است طی سال اول اجرای قانون برنامه نسبت به راه اندازی سامانه ثبت حقوق و مزایا اقدام کند و امکان جمع کلیه پرداخت‌ها به مقامات، رؤسا، مدیران کلیه دستگاه‌های اجرایی شامل قوای سه‌گانه جمهوری اسلامی ایران اعم از **وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات و دانشگاه‌ها، شرکت‌های دولتی، مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت، بانک‌ها و مؤسسات اعتباری دولتی، شرکت‌های بیمه دولتی، مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی** (در مواردی که آن بنیادها و نهادها از بودجه کل کشور استفاده می‌نمایند)، **مؤسسات عمومی، بنیادها و نهادهای انقلاب اسلامی، مجلس شورای اسلامی، شورای نگهبان قانون اساسی، بنیادها و مؤسساتی که زیر نظر ولی فقیه اداره می‌شوند و همچنین دستگاه‌ها و واحدهایی که شمول قانون بر آنها مستلزم ذکر یا تصریح نام است اعم از اینکه قانون خاص خود را داشته و یا از قوانین و مقررات عام تبعیت**

نمایند نظیر وزارت جهاد کشاورزی، شرکت ملی نفت ایران، شرکت ملی گاز ایران، شرکت ملی صنایع پتروشیمی ایران، سازمان گسترش و توسعه صنایع ایران، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، سازمان بنادر و کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران، سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران، سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران و شرکت‌های تابعه آنها، ستاد اجرائی و قرارگاه‌های سازندگی و اشخاص حقوقی وابسته به آنها را فراهم نماید، به نحوی که میزان ناخالص پرداختی به هر یک از افراد فوق مشخص شود و امکان دسترسی برای نهادهای نظارتی و عموم مردم فراهم شود.

۸۰. وزارت اطلاعات، نیروهای مسلح و سازمان انرژی اتمی ایران از شمول این حکم مستثنی هستند. اجرای این حکم در خصوص بنگاه‌های اقتصادی متعلق به وزارت اطلاعات، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح تنها با مصوبه شورای عالی امنیت ملی مجاز خواهد بود

۸۱. بند «۷» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری - «تعیین محدوده اختیار مجلس در تصویب ساختار و مفاد بودجه سالانه کل کشور (پیش‌بینی درآمدها، هدفگذاری‌ها، موارد هزینه و...) با تصویب قانون لازم و اصلاح آیین‌نامه داخلی مجلس».

۸۲. مقام معظم رهبری (۱۴۰۱/۳/۴) - یکی از کارهایی که مجلس میتواند در مورد بودجه انجام بدهد، این است که به کسری بودجه اضافه نکند؛ یعنی هزینه‌هایی که تعیین میشود بدون اینکه درآمد معادلش محاسبه‌ی دقیق شده باشد و معلوم باشد که این درآمد و این منبع وجود دارد. گاهی این جوری است که منابع بودجه، منابع خیالی است، منابع واقعی نیست. خب، در قبال منابع خیالی، هزینه‌های واقعی است؛ این کسری بودجه را افزایش میدهد؛ کسری بودجه ام‌الخبائث است؛ بسیاری از مشکلات بزرگ اقتصادی ما ناشی از کسری بودجه است. این هم یک مسئله.

